

ARZ ve RAPORLARINA GÖRE İBRAHİM PAŞA'NIN İRAKEYN SEFERİNDEKİ İLK TEDBİRLERİ ve FÜTUHATI

PROF. M. TAYYİB GÖKBİLGİN

İrakeyn seferi diye anılan ve Kanunî Sultan Süleyman'ın Safevî devletine karşı ilk seferi bulunan Osmanlı-İran harbi (940-942 = 1533-1535), XVI. asır siyasi ve askerî tarihimizin mühim bir hâdisesini, neticeleri itibariyle de, yükseliş ve inkişaf devrinin, yine ehemmiyetli bir safhasını teşkil etmişti. Bu hâdisenin meydana getirdiği muhasama vaziyetinin menşe'leri oldukça gerilere, mezhebî münaferete, sünnî-şî'î gerginliğine ircâ edilebilir ise de, seferin belli-başlı sebepleri muayyendir ve tarihî kaynakların hemen hepsi de Bagdad ve Bitlis meseleleri ile Ulama hanın (paşa) ilticası olayını bu hususta zikretmekte müttefiktirler. İki seneden fazla bir zamanı işgal eden ve çeşitli askerî ve siyasi harekâta mevzû olan İrakeyn seferini, sadrazam ve serdar İbrahim Paşa'nın, Osmanlı-Avusturya muahedelerini tâkiben ve 1533 senesi son baharında, bir ordunun başında olarak, İstanbul'dan hareketi ile açtığı malûmdur. Onun, bu tarihten itibaren, Tebriz civarında padişahın kendisine mülâki olduğu tarihe (eylül 1534) kadar, bir senelik bir zaman zarfında, bu seferin askerî ve siyasi idâresini re'sen yaptığı, bütün kararların evvelâ kendisi tarafından alındığı bilinmesine nazaran, bu harekât ve kararlar hakkında padişaha gönderdiği arzların, takdim ettiği raporların büyük ehemmiyeti kendiliğinden meydana çıkar. Şimdiye kadar en sahib-i salâhiyet ve güvenilir bildiğimiz ve saydığımız, Celâl Zâde, Bostan (Ferdi) ile birlikte Nasuh Matrakî'nin eseri (Beyan-ı menâzil-i sefer-i İrakeyn), Feridun Bey münşaatında münderic ve "tafsil-i menâzil ve kazayadır ki padişah-ı âlempenah reis-i mülhidin kızılbaş şahı Tahmasb'ın vücudunu safha-i rüzgârdan hakk eylemek için ... çıktığı seferin ahvâlini beyan ider" serlevhası altındaki "Menâzîlnâme" gibi birinci derecedeki kaynaklarımız ve onlardan naklen Âlî, Ramazan-zâde, Solak-zâde ve Peçevî gibi ikinci derecedeki menbalarımız, şüphesiz ki, bizzat sadrazam ve seraskerin verdiği

malûmat ve tafsilât yanında ikinci plânda kalmaktadır. Şimdiye kadar meçhul olan ve tarafımızdan arşivlerden toplanan bu vesâik, İrakeyn seferinin Halep'ten Tebriz'e kadar sevk ve idaresini daha fazla aydınlatacak ve bilhassa, kroniklerin verdiği malûmatı ve bâzı kanaatleri tashih veya ikmâl edecek mahiyettedir.

Burada bahis konusu edeceğimiz vesikalar, bir iki tane istisnası ile, bu seferin ilk safhasına inhisar etmektedir. Zâten, ikinci safha hakkında, yâni padişahın serdarla birlikte hareket ettiği zamana âit bu türlü arzların zuhur etmesine de imkân yoktu. Ancak, bu sıralarda tutulduğu ağıleb-i ihtimal olan Ordu Mühimme defterleri ele geçseydi, bilinseydi, müteâkip devre hakkındaki bilgilerimizi de genişletmek, kroniklerin meskût geçtiği veya kâfi derecede izah etmedikleri hâdiseler hakkında da tenevvür etmek imkânına malik olurduk. Her ne ise, şimdilik biz bu vesikalar ile iktifa edelim ve ancak onların bize öğrettiklerini, verdikleri malûmatı görelim:

Şimdi gözden geçireceğimiz ve sadece bu bahisle alâkadar (çünkü İbrahim Paşa ile ilgili ve gayr-i münteşir daha bâzı vesaik elimizdedir) 12 kadar vesikadan birincisi Süleyman Paşa'nın (Uzun) serdara gönderdiği tarihsiz bir mektuptur (Vesika I.). 1533-1534 kışını sefer hazırlıkları ile Halep kışlağında geçiren sadrazam, tarihlerimizin de bildirdiği gibi, ilk baharda başlayacak harekât için tedbirler alıyor ve düşman hakkında alâkadarlardan malûmat topluyordu. Nitekim, Celâl-zâde, "Padişah-ı âlempenah kibelinden mecmû ef'âl-i harekâta me'zun alelittlak" olan serdarın Halep'te iken, bâzı kalelerin teshiri için tertibat aldığını bildirir. Bu meyanda, daha evvel Diyarbekir beylerbeyliğinde bulunduğunu bildiğimiz -ki menbalar onu, bu vazifeden 939'da, yâni bir sene evvel mâzûl olmuş göstermektedirler- ve Ramazan oğullarından olarak kaydedilen, Süleyman Paşa'dan da haber istemişti; Bostan (Ferdî)nin bu sırada, Anadolu beylerbeyliğine tâyin edildiğini söylediği Süleyman Paşa her halde bu olacaktır. Bu takdirde 939'da (1532) Diyarbekir'den azl, fakat ertesi sene Anadolu eyâletine tâyin edilmiş ve sefere karar verildiği zaman da daha önceden harekât sahasına gönderilmiş olabilir.

İbrahim Paşa, ona gönderdiği bir mektupta "Musul'da cemiyet eylemesi" ni ve "Yukarı kızılbaş ahvali ve evza'ı" hakkında sihatli malûmat elde ederek kendisine bildirmesini emretmişti. Süleyman Paşa, cevabında, o sırada Herat şehrinde bulunduğunu haber aldığı

Şah Tahmasb hakkında birbirinden çok farklı rivâyetler dolaştığını, Tebriz'de bulunan Şahın kayın biraderi Musa Sultan'ın bile kendi şahı hakkında sihatli bir haber almak imkânını göremediklerini öğrendiğini, mamafih, Tahmasb'ın kışı Kumm'da geçirmesinin kuvvetle muhtemel bulunduğunu, çünkü Özbek hükümdarı Ubeyd Han'ın Merv'den gelerek her an hücumu geçebileceği endişesi ile, Horasan hududundan ayrılmayacağını zannedildiğini yazmaktadır. Diğer taraftan, Bağdad hakkında öğrendiklerini de şöylece arz ediyordu:

Zülfikar Han'dan sonra Bağdad hâkimliğine tâyin edilen Tekeli Mehmed Han'ın (Âlemârây-i Abbâsî'de Tekelû Şerefeddin oğlu Mehmed Han) 3-4 senelik zahire tedarik ederek vaziyetini tahkim etmeğe çalıştığını, Bağdad'a mücâvir arap kabîleleri ile arasının iyi bulunmadığını ve "zâhiren berücânibe meyli" de olmadığını, gerek Musul beyi Seyyid Ahmed Bey'den, gerek Osmanlı devletine sadık ve bir dirliğe mutasarrıf "Hüseyn Büşrâ" adındaki rapattan öğrendiği malûmata atfen bildirmektedir.

Bu vaziyet karşısında Süleyman Paşa'nın serdara tavsiyesi, teenni üzere hareket ile beklemesi, kendisinin Musul'a giderek Bağdad tarafından alacağı daha sihatli haberlere intizar etmesi ve tedbirlerini ona göre almasıdır. Bununla beraber, çok müstahkem bir kale olduğunu bildiği Bağdad'ın "amanlık üzere fethi müyesser" olması lâzımdır. Aksi takdirde, cebehaneye 3.000-4.000 kazma ve kürek tedarik olunması şarttır. Mümkündür ki, Süleyman Paşa'nın bu raporunu, İbrahim Paşa Halep'e gelmeden evvel yolda almış ve bu tavsiyeyi dinleyerek kışı Halep'te geçirmiş bulunsun. Bostan (Ferdî)'a göre, 1534 'te Rumeli beylerbeği Yakup Paşa'nın vefatı ile onun yerine geçecek ve kısa bir müddet sonra da, Bağdad'ın ilk beylerbeyliğini yapacak olan bu tecrübeli idare adamının fikir ve tavsiyeleri (Sadrazama yazdığı bir mektubunda "Muhibb-i Muhlis" diye imzasını atmaktadır) her halde, serdar nezdinde makbul tutulmakta idi.

İkinci vesika, yine, Diyar-ı Acem ve vilâyet-i Bağdad'ın "te-fahhus-ı ahvli" hakkında, bu sıralarda, İbrahim Paşa'ya hitaben yazıldığı anlaşılan "Az'af al-i bād al-fakir Kayıtmış" imzalı (Kayıtmış, Kaytımış, Kanımış) bir rapordur (vesika II.).

Hüviyetini o devrin tarihî kaynaklarından öğrenmeğe, maalesef muvaffak olmadığımız (çünkü Ahsen-üt-tevarih gibi İran kaynakları

da dahil olmak üzere bütün tarihî menbalar bu isimden bahsetmezler) bu zat da Tahmasb'ın -ki "şehzâde Tahmasb" dediğinden Şah İsmail Zâde mânası çıkarılmak lâzımdır her halde- Özbekler ile harbini, "Horasan canibinden Tatar cemaati gluv idüb Irak-ı Acem serhaddinde Damgan dimekle marûf mevzî" deki çatışmalarını, Tedmür nâibinin Bagdad'a teccüs için göndererek aldığı habere atfen, bildirmekte, Bagdad hâkiminin ise "bu canibe adaveti eksik" olmayan birisi bulunduğunu, fakat İbrahim Paşa'nın Bagdad canibine teveccühünü haber aldığı cihetle hayli perişan bir durumda kaldığını yazmaktadır.

Bundan sonraki vesikalar, bizzat İbrahim Paşa'nın arz ve mektuplarıdır:

Birincisi, Halep'ten kalkıp Diyarbekir'e doğru yola çıktığı zaman yazılmıştır (22 ramazan 940=7 nisan 1534). Serdarın padişaha yazdığı bu arzda, şahın kışı Horasan taraflarında geçirdiği haberinin alındığı ve şark tarafları hâlen tamamen hâlî bulunduğu, Kürdistan ümerasının sadakatle devlete merbut oldukları yazılmakta, bu taraflardan "istimâ olunan ihbara nihayet yoktur ama dergâh-ı âlempenaha gelen fetihler ve haberler olmatyınca ... arz olunmaz." denmekte, Kürdistan beylerinin işten anlar adamlarının en yeni haberler almak üzere İran içerilerine doğru gittiği bildirilmektedir.

Diğer taraftan İbrahim Paşa, padişahın da zilkade guresinde (14 mayıs 1534) "Anadolu câniblerine teveccüh" buyurmasını münasip gördüğünü, bütün beylerbeylere askerleriyle Diyarbekir taraflarına yürümelerini, birer çavuş göndermek suretiyle, emir ve tenbih ettiğini bildirmektedir. Buna mukabil, Tabakat-ül-memâlik müellifinden itibaren diğer kaynakların bu hususta verdiği malûmat farklıdır. Bunlar, İbrahim Paşa'nın Diyarbekir yoluyla Musul'a ve sonra Bagdad'a gitmek istediğini, Diyarbekir'de İskender Çelebi ve Ulama Paşa'nın teşvik ve tesirleri ile Tebriz'e gitmeğe razı olduğunu, fakat, Azerbaycan'a müteveccihen hareket esnasında ve bazı kalelerin fethi akabinde, asker arasında endişe duyulması ve türlü şâyiaların dolaşması, "Şaha şah gerek imiş mahall-i zarurette askere penah gerek" diye söylenmeye başlamaları üzerine bizzarure padişaha müracaat ederek, Alî'nin tâbiri ile, "şehriyar-ı cihanstânın leşker-i siyanetine teveccüh-ü humâyunları farz" olduğunu bildirdiğini, yâni, ancak o esnada padişahın sefere çıkmasını talep ettiğini

bildirirler. Elimizdeki bu vesika (vesika III.) bu yolda verilen malûmatı ihtiyatla karşılamamız gerektiğini anlatmakta ve serdarın daha Halep'ten hareketi esnasında, padişahın hemen hareketini talep, hem de tarih-i hareketini tesbit ettiğini bildirmektedir.

Bizzat, Kanunî'nin de, sefere çıkması, belki, daha bir sene evvel aralarında tekarrür etmiş olabilir ve İbrahim Paşa'nın Safevî devleti toprakları içine girdiği zaman orduda mânevîyatın sarsıldığı müşahedesini kabul edilebilir. Bu hususta padişahın, kısa bir müddet sonra göndereceği, aşağıda bahis konusu edeceğimiz fermanda kullandığı ifade (vesika VI-2 deki üçüncü satır) buna delil gösterilebilir. Ancak, şurası muhakkaktır ki, sarasker, padişahın hareketinin münasip olacağını ve Üsküdar'dan hareketi tarihini daha 22 ramazanda tesbit etmiş ve kendisine bildirmiştir.

İbrahim Paşa'nın padişaha elimizde bulunan ikinci arzı (vesika IV) 22 zilhicce 940 (4 temmuz 154)'i takip eden günlerde ve şarkî Anadolu'daki fütuhata bildirmek üzere yazılmıştır. Serdar, Bostan'nın (Ferdî) da tasrih ettiği üzere, Diyarbekir'de "mahrusa-i Âmid" 40-50 gün kadar kalıp Kürdistan ümerası ile sefer tedbirinde bulunduktan ve her halde, yukarıda temas ettiğimiz gibi, Beğdad veya Tebriz tarafına hareket hususunda bir tereddüt geçirdikten sonra, haziran ortalarında (zilhicce iptidası) Tebriz'e müteveccihen hareket etmiş, ilk iki hafta zarfındaki fütuhatını bu arzla bildirmişti. Mümkündür ki, bu arz, yine Bostan (Ferdî) ın, sadrazamın Diyar-ı Acem hududunda, Bingöl yaylasında bütün ümerayı toplayarak yeni tedbirler aldığı sırada yazılmış olsun. Çünkü o, burada 20 gün kadar bir zaman tevakkuf etmişti. Hammer, bu harekâtın seyrini, esas itibarıyla Celâl-Zâde ve Bostan'dan almaktadır. Filhakika, Tabakat-ül-Memâlik müellifi de, diğeri gibi, oldukça mufassal şekilde bundan bahseder; Ancak, serdarın bu raporu hem sihhat hem de teferruat bakımından, şüphesiz ki, daha büyük bir kıymet taşımaktadır:

İbrahim Paşa, evvelâ, Diyarbekir'e geldiğini, Şahın Bitlis kalesi ile ona tâbi olan yerlerin osmanlılar eline katî şekilde geçtiğini öğrendikten sonra, hududtaki kalelerinin kuvvetine güvenerek, "Diyar-ı Horasan'ı makarr ve güzergâh" edindiğini, kendisinin "diyar-ı şark istihlâsına" azm ederek Azerbaycan eyâletini beylerbeyilik tarikiyle Ulama Paşaya tevcih edip onu bir kısım Kürdistan ümerasıyla Tebriz taraflarına gönderdiğini, sonra, öteden beri aldığı tedbirler sayesinde bu kaleleri şu suretle fethelediğini bil-

dirmektedir: Âdilcevaz kalesi muhafızları firar edince içindeki sünî ve hıristiyan ahali kale anahtarlarını serdara getirmiş, böylece, gerek bu kale gerek ona bağlı olan Erciş ve Bayezid kaleleri alınmıştır. 11 zilhiccede (23 haziran 1534) -ki Hammer bu tarihi Diyarbekir'den hareket tarihi olarak göstermektedir- Han-ı Süvarik'e varılınca, Van hâkiminin (kale kumandanının) hem bu kale hem de ona tabi Âmük (Amük) kalesinin anahtarlarını gönderdiği görülmüş, Şam beylerbeyi Husrev Paşa'nın izamı suretiyle, buraları da ilhak olunmuş ve muhâfaza tertibatı alınmıştır. Ertesi günü ise (12 zilhicce 940-24 haziran 1534) Siyâvân kalesi hâkimi Emir Bey Mahmudî' (Mahmudlu Türk aşiretinden Emir Bey) bizzat kalenin anahtarını getirmiş ve burası ile birlikte Hoşab bölgesi de fetholunmuştu. Müteakiben yine o civardaki müstahkem İran kalelerinden Toprak-kale alındı (22 zilhicce=4 temmuz). Bunlardan başka, Kürdistan ümerasından Nur Ali Bey, sahibi bulunduğu ve o zamana kadar Safevîlere itaat eden Cerem (belki Kiği'daki), Bidkâr (Bidgâr), Rusni, Hal ve Tenuze kaleleri ile birlikte osmanlı hizmetine girmiş ve buraları devlet-i osmaniyeye ilhak olunmuştu. Sadrazam bu fütuhâtı müş'ir arzını padişaha Haydar ve Lutfi adında bendegânından iki kişi vasıtası ile gönderiyor (burada zikredilen Haydar'ın daha sonra vezîr olan Haydar Paşa olması pek mümkün görünmemektedir), ve bunların çâşnigirlik hizmetine alınmasını rica ediyordu. Görülüyor ki, rapor muhteviyatı, bizi yapılan fetih ve vukûbulan ilhakların seyrinden adım adım haberdar etmektedir.

Sadrazamın üçüncü arzı (vesika V) 10 safer 941 'de (21 ağustos 1534) Tebriz'den vukubulmaktadır. Kendisini Azerbaycan bölgesine hâkim ve Safevî devletinin büyük bir kısmını tamamen Osmanlı devletine tâbi gören İbrahim Paşa, bu mufassal raporunda, o zamana kadarki harekâtın bir hulâsasını, iltica ve ilhakları, geniş mıkyastaki idarî ve askerî tâyinleri bildirmektedir. Başka bir yerde bulunmasına şimdiye kadar imkân hâsıl olmamış bulunan bu malûmat, bizi, serdarın aldığı şümüllü terbir ve kararlardan haberdar etmektedir; evvelâ, Ulama Paşa ile Dulkadirli beylerbeğisi Ahmed Paşa'nın, bâzı İran kalelerinin ve ümerasının itaatlerini kabul etmelerini ve Tebriz'de Musa Sultan ile (Ahsen-üt-tevarih kendisinden vezîr Musa Sultan diye bahsetmektedir) küçük bir çarpışmada bulunmalarını (25 muharrem 941=6 ağustos 1534) müteakip, serdar bütün beylerbeyileri ve ordu ile 26 muharrem

(7 ağustos) cuma günü bu şehre girmiş ve 30 senedir muattal kaldığını bildirdiği Sultan Hasan (Uzun Hasan) camiinde cuma namazı kılmıştı (bazı tarihler bu tarihi 1 muharrem gösteriyorlar ise de doğru olmadığı görülüyor. Esasen Celâl-Zâde ve Bostan (Ferdî) da tarih zikredilmemektedir.

İbrahim Paşa'nın mütemadiyen mektup ve adam göndererek osmanlılar tarafına celb etmek istediği kimselerden birisi "Gilân padişahı" diye kaydettiği Muzaffer Sultan idi. Şah Tahmasb ile düşmanlık halinde bulunan ve osmanlı ordusunun İran'a teveccühünü haber alınca Irak-ı Acemden Kazvin, Sultaniye, Tarım ve Halhal belde ve ülkelerini kendi hesabına, zapteden bu adam, sadrazamın adamlarından Hayreddin Çavuş vasıtasıyla şah hakkında ve onun Abdullah Hanla mücadelesine dair bir takım faydalı malûmat veriyor, kendisi de bizzat gelerek itaatini arz edeceğini bildiriyordu. Serdar, yine bu arzda, "Vilâyet-i Azerbaycan'a müteallik olan mevazın hıfz ve hırsreti için dergâh-ı muallâ cânibinden sancakbeyleri konulmak lâzım ve mühim olduğu" mülâhazası ile şu tâyinleri yaptığını yazmaktadır: Nahcivan sancağı 700.000 akçe ile Ulama Paşa'nın kardeşi Veli, Meraga sancağı 600.000 akçe ile Ulama Paşa ile birlikte gelen Veli Can, Serav ve Erbil sancağı 600.000 ile Şah Ali, Azerbaycan memleketlerinden Ohkân او خکان ülkesi Safevîlerden osmanlılara ilticâ etmiş olan Üveys Bey, Mihrani sancağı Zrikî Bahâüddin, Vâsitan sancağı Zahid Bey oğlu Seyyid Mehmed Bey, Çölmir livası Kürdistan beylerinden Melek Bey, Selmas şehri (Medine-i Selmas) Nur Ali Bey, Said Çukur livası 1.000.000 akçe ile, bu defa itaatini arzeden, Hamza Sultan, Gümrü sancağı Şeyhî Bey, Rumiye livası Gazi Kıran Bey, Yarabad sancağı Gazi Kıran Bey oğlu Şah Mehmed Bey, Deryas sancağı Sarım oğlu Kasım Bey, Diyadinli sancağı Ümmî Bey, Çaldıran sancağı 300.000 akçe ile Hacı Bey'e tevcih olunmuş ve hepsi de, memleketlerini tasarruf ve muhafaza etmek üzere, yerli yerine gönderilmiştir. Tebriz şehrinin hassa-i humâyun şeklinde zaptolunduğunu, hâlen civardaki Alınca kalesi ile Göğercinlik hisarının Husrev Paşa ve Gazi Kıran Bey taraflarından alınmak üzere olduğunu (Hasan Bey Rumlu'nun Ahsen-üt-tevarihi'de Husrev Paşa'nın Alınca kalesinin teshirine memur edildiğini bildirmektedir), Meraga sancağına merbut çok müstahkem kalelerden "Saru Kazgan" kalesinin anahtarlarının

getirildiğini kaydeden sadrazam, Irak-ı Acem taraflarına yaptığı ve şüphesiz ki bilâhare de nazari ve sembolik mahiyette kalmış olacak bulunan tâyin ve tevcihleri de şu suretle saymaktadır: Irak-ı Acem beylerbeyliği Bayındırlu'dan (Akkoyunlulardan) Murad Bey, Hemedan livası 900.000 akçe ile Ulug Bey Mirza, Kâşan livası 600.000 akçe ile Bayındırlulardan diğer Murad Bey, Kum livası 500.000 ile Bayındırlulardan Süleyman Bey oğlu Ferruhzad Bey, diğer bâzı livalar da Habil Bey oğlu Kabil Bey, Tur Ali Bey oğlu Zeynel Bey, Dulkadıroğullarından zeâmet tasarruf eden Songur Bey'e tevcih olunmuş ve bunlar da Irak-ı Acem'e gönderilmişti. Ulama Paşa'nın, Erbil civarında bir dağa tahassün eden kızılbaşlar üzerine gönderildiği (bu kayıt muhakkak ki, menbaların bildirdiği Kızılcaadağ üzerine giden hey'et-i seferiyyeyi işaret etmektedir), döndükten sonra onun da Murad Paşa (Bayındırlu Murad Bey) ile birlikte Irak kıtasının zaptına sevkedileceğini bildiren İbrahim Paşa, Tebriz'in دارالآمان olduğunu, burada münasip bir yerde kale inşasına başladığını -ki Tabakat ül-Memalik'te zikr ve Şenb-i Gazan tesmiye edilen yer olsa gerektir- kaydetmekte ve en nihayetinde, padişahın Erciş'e geldiği zaman kendisine haber vermesini, onun bu kışı Diyarbekir'de geçirmesinin münasip olacağını, kışın Bağdad hâkimi Mehmed Han'ın (Tekelû) dehâlet etmediği takdirde, bizzat kendisinin ona karşı hareket etmek istediğini yazmaktadır. İbrahim Paşa, Bostan (Ferdî) da ve Menâzilnâme'de kaydedildiği gibi, temmuz nihayetlerinde, henüz, padişahın 1534-1535 kışını Diyarbekir'de geçirmesini uygun görmekte ve bu tavsiyeyi padişaha yapmaktadır. Bostan diyor ki, "hazret-i sâhib kıran Erciş havâlisine hulûl-i ikbal eyledikde...hatır-ı zerrin-i padişahî bunun üzerine karar bulmuştu ki Irak-ı Acem zapt olunduktan sonra Diyarbekir'e varıp kışlak idüb Irak-ı Arab cânibi dahi feth olunsaydı..." Onun, sonradan fikrini nasıl değiştirdiği ve padişahu acele davet ettiği diğer vesikalardan anlaşılmaktadır.

İbrahim Paşa, re'sen bu kadar şümillü kararlar almakta haklı idi, ve kendini tamamen salâhiyettar görüyordu. Çünkü bu son arzını göndersdiği sıralarda, padişah da Sivas civarına gelmiş olduğu halde, ona Kasımçayırı veya Karım-çayırı konağından (Nasuh Matrakî'nin Mecmua-i menâzil veyâ Beyan-ı menâzil-i sefer-i Irakeyn'inde Koyluhisar mukabelesindeki Sultan-Çemeni

menzili ile Gümüş-Tekne menzili arasında ve Çeri-Başı köyü kur-
bünde Azîm-çayırı denilen bir yer vardır ki, bu fermanın yazıldığı
yer olabilir. Menâzilnâmeye göre ise padişah bu tarihte Sivas'tan
ayrıldıktan sonraki Kuşçu-çayırı menzilinde Nasuh Matrakî'nin
(Kazlı gölü nam-ı diğer Korucu Hasan menzilinde bulunmaktadır)
salâhiyet-i vâsiyayı mutazammın bir ferman gönderiyordu (vesika
VI. 1, 2, 3). Evail-i safer sene ihdâ ve erba'in ve tis'amie" (11-26
ağustos 1534) tarihli bu ferman Feridun Bey münşaatında mev-
cut olmadığı gibi diğer bâzı yazma münşaat mecmualarında
da yoktur. Padişah, belki bâzı dedi-koduların kulağına kadar gel-
mesi sebebiyle ve muhtemelen sadrazamın gördüğü lüzum üzerine,
göndermek ihtiyacını duyduğu bu fermanla, İbrahim Paşa'yı,
ezcümle "Cenab-ı vezarat maab sadaret nisab devlet intisab saadet-
iktisab vasıta-ı akd-ül-devlet-ülebediye râbıta-ı akd-ül-saadet al-
sermediye kayid-i cûş-ül-islâm sâhib-ül-izzvel-ihtışam el-sarim al-
şamsâm... mazhar-ı avâtif allahu taalâ masdar-ı eltâf-i bî intiha...
avâtif-ül-mülk-ül-a'lâ mubâriz-ül-devle ve'l-din ve'l-dünyâ kayım
makam-ı saltanat serasker-i sâmi mertebet vezir-i azam-ı cenab-ı
hilâfet İbrahim Paşa adam allâhu taalâ..." olarak tavsif etmekte
ve "gerektir ki müşarünileyh edam allâhu ikbale ile bile koşulan...
(aynı vesika 2 ve 3)... kelâm-ı dürer-i intitamımdır..." diye
salâhiyetini geniş bir şekilde bildirmekte idi.

Sadrazam ve seraskerin bu sıralarda İran ümerasından Menteş
sultana gönderdiği mektup da bu bakımdan çok şayan-ı dikkattir
(vesika VII). Bizim menbaların kaydetmediği, Ahsen-üt-tevarih'in
ise, Şahın kendisini Azerbaycan müdafaasına memur etmesi sebebiyle
bir yerde Menteşe Sultan olarak zikrelediği, bu adam, İbrahim
Paşa'nın kendisine gönderdiği ve her halde bir suret olan bu mektup-
lardan öğrendiğimize göre, Safevî devletinin o zamanki askerî ve
idarî kadrosu içinde mühim bir şahsiyettir. Serdarın ona birinci mek-
tubu, Tebriz'in zaptının bildirilmesi münasebetiyle yazılmış olsa
gerektir. Menteş Sultanın da, diğer bir çokları gibi, Osmanlı dev-
letine müzâhir ve belki de itaate hazır bir halde bulunduğunu kendi-
sine duyurmuş olmasından memnuniyetini bildiren Serdar, padişahın
da "asakir-i derya-misal ile diyar-ı şarki teveccüh-ı humâyun"
eylediğini, geldiği vakit Tebriz'i taht edineceğini ve bu havaliyi"
"me'vây-i ehl-i islâm" etmedikçe başka bir işle meşgul olamayacağını
haber veriyor ve hâlen Horasan taraflarında bulunan şahı harekete

getirerek Azerbaycan bölgesine gelmesini te'min eylesini, yahut da, onlara hücum ile "sebeb-i âsayiş-i bilâd ve ibâd olacak hususa ikdam ve ihtimam" etmesini istiyordu. Bu takdirde, her iki dünyada kazanacağı iyi nam ile bu taraftan elde edeceği âtufetler de, bittabi, imâ olunuyordu.

Çok geçmeden bu fırsatın zuhur ettiği, İbrahim Paşa'nın 11 rebiyül-evvel 941 (21 eylül 1534)'den sonraki günlerde padişaha gönderdiği mektuptan (vesika VIII) öğrendiğimize göre, Şah Tahmasb'ın Meyane'ye kadar geldiği anlaşılmaktadır. Onunla karşılaşmayı ve çarpışmayı çok isteyen Serdar, bundan fevkalâde mahzuz görünmekte ve eski fikrini değiştirerek, padişahın acele gelmesini istemektedir. Sadrazam daha evelki bir arzında -ki, elimize geçmemiş olan ve Mehmed Çavuş ile Ferruh Çavuş vasıtası ile gönderildiğini açıkladığı ve Menzîlnâmede de 10 rebiyülevvelde Erciyeş'te padişaha vâsıl olduğu işaret olunan rapordur-, şahın Horasan'dan beri tarafa doğru geldiğini bildirmiş olduğunu, bu defa askerleri ile daha yakın bir yere geldiğini haber alınca kendisinin de "rebiyül-evvelde Tebriz civarındaki Sadâbâd'dan hareketle Avcan mahalline karargâhını kurduğunu bildiriyor, 10.000 kişilik bir kuvveti öncü olarak gönderdiğini de ilâve ettikten sonra" lâin-i mezkûr bunca zamandan beri kaçıp uzak memleketlere gitmiş iken elhamdulillâh ve'l-minne hazret-i sâhib-kıran-i âlempenahın yümn-i himmetleriyle kendü ayağıyla gelmiştir inşaallah ... enva-ı fetih müyesser ve mukadder olmuş ola" diyor, gayet sür'atle hareket edilerek dört beş gün içinde muvasalâtı rica ediyordu. Şu halde, bir az evvel gönderdiği mektupta, padişahın Diyarbekir'de kışlaması fikrinden vazgeçmiş, muhakkak ki, bu hususta Şah Tahmasb'ın Azerbaycan'a doğru geldiği haberi âmil olmuştu ki, bu suretle, asker arasında söylendiğine yukarıda işaret ettiğimiz "şaha şah gerek" şayiasına cevap verilmiş olacaktır. Nasuh Matrakî, bu münasebetle, padişahın Ercişte bir nice gün ârâm ettiğini ve seraskerden ulaklar gelince alâ tarik-ül-istical Tebriz cânibine teveccüh ettiğini bildirmekte ve şu beyiti kaydeylemektedir:

Destgirim damen-i lutfundur hânım benim
Hasm-ı bî insaf elinden al giribânım benim

Ger Süleyman-ı zamandan cum'a himmet olmıya
Ebter oldu defterim dağıldı divânım benim

Ferruh Çavuşun döndüğünü bildiren serdarın, padişaha sonuncu mektubu İbrahim paşanın kendi yazısı ile ve harekeli (vesika IX, E): İçinde herhangi bir tarihi bulunmayan, fakat, 12-18 Rebiülevvel (22-28 Eylül) arasında yazıldığı muhakkak görülen bu mektubunda, kendisinin üzerine yürüdüğünü duyan Şah Tahmasb'ın döndüğünü, öncü olarak gönderdiği kuvvetlere Şahdan başka hangi kuvvetle karşılaşılırsa çarpışmalarını emrettiğini, eğer Şah ise bizzat buluşacağını haber vermekte, biraz daha itimad-ı nefse kavuştuğu anlaşılmaktadır: "İmdi benüm güzel sultanum.. ferman padişahındır".

Bundan sonra, 20 rebiulevvelde Avcan'da iki ordu birleşmiş ve Bağdad'a kadar olan hareket müştereken yapılmıştır, İbrahim Paşa'nın bu mevzuda son mektubu yukarıda işaret ettiğimiz gibi Menteş, Sultan'a yazdığı ikinci mektubudur (vesika X). Fakat bu, Bağdad dönüşüne aittir ve maalesef noksandır. Bu nüfuzlu İran Sultanı, öyle görüyor ki, Osmanlı Sadrazamının kendisinden talep ettiği şeyleri yerine getirmemiş, ancak, münasebetini de dostane bir şekilde idame etmekten geri kalmamıştır. Serasker, onun adamını kabul edip mektubunu aldığını bildirdiği bu yazısında -ki Bağdad'tan Tebriz'e hareket esnasında ve 1535 ilkbaharında yazılmış olduğunu zannediyoruz- Menteş Sultan'ın bu seferin "aceze ve mesâkine taaddî"ye sebebiyet verdiğini ileri sürerek Şah ile bir sulh yapılması hakkındaki mütalâasını, "Terfihi-i ahval-i beraya" kaziyesini ileri sürmesini bahis konusu etmekte "reayanın adem-i huzuruna bâis olur bizden bir vazı sadır olmamıştır" demektedir ve bunun için delillerini sayıp dökmektedir. Diğer taraftan, Şark seferinin hakiki sebebinin "Mahz-ı gayret-i din ve hâkimiyet-i eshab-ı güzîn, olduğunu belirten İbrahim Paşa, şimdiye kadar gelen bir çok âdil veya zalim halife ve padişahlar devrinde bu derece islâmiyet şiarının değişmediğini, mescid ve medreselerin tahrip ve tatil olunmadığını bildirmekte, Tebriz hâdisesinden sonra bu defa Van hâdisesinin mesuliyetinin de Şaha yüklenmesi lâzım geldiğini iddia etmektedir. Filhakika, Kanunî'nin Bağdad'ta bulunduğu sırada artık bir Osmanlı kalesi sayılabilecek olan, Van kalesi üzerine gelen Şah Tahmasb yemin ile muhafızları kaleden çıkarmış ve bunları nâhak yere kattirmişti. Bu olayları vaki iddia ve ithamlara bir cevap olarak serdeden sadrazam nihayet şöyle demektedir: "Eğer reayanın huzuru murad olursa ahid bozulmamağa ve yemin hilâf olmamağa sa'y ve cehd olunurdu....". Sonundaki bir kağıdı ayrılmış bulunduğu için şimdilik

muttali olamadığımız bu mektubun bundan sonraki kısmı da, şüphesiz ki, kayde değer malûmatı ihtiva ediyordu. Bağdad dönüşünde ve ikinci defa Tebriz'e gidilirken seraskerin başka teşebbüsleri ve mektupları yok mu idi?

Herhalde, daha başka bu mevzu ile alâkadar vesikalar da mevcut olmalı idi. Şimdilik elimize geçmemiş bulunsa bile günün birinde daha bazı vesikalara desetres olmayı ümid edebiliriz.

Biz, İbrahim Paşa ile ilgili fakat bu mevzuun dışında kalan diğer vesikaları burada bahis konusu etmiyecek, ancak onun iki orijinal vesikası ile diğer bir enteresan vesikaya temas ile yetineceğiz. Filhakika, bu sefer esnasında İbrahim Paşa hazinesinden borç para alanların, yani onunla birlikte bulunan bir kısım ümeranın isim ve sıfatları, o devrin ve askerî cihazındaki şahsiyetleri gösteren bir liste oldukça enteresandır, ve birkaç kelime ile bundan bahsetmeye değer bir hususiyettir.

İbrahim Paşa sefere çıkarken Bostan'a göre bazı namdar Rumeli Beylerini ve yarar kimseleri beraberinde almıştı. Daha evvel Macaristan'a ve Avrupa'ya karşı tertip ve tevcih edilen seferlerde bazan sadrazamın aynı zamanda Rumeli Beylerbeyliğini de deruhte ettiği malûmdur. Halbuki Şark seferi serdarlığında Rumeli Eyaleti Beylerbeyliği yukarıda zikrettiğimiz gibi, Yakup Paşa uhdesinde idi. Bu zat ve bütün eyalet kuvvetleri sefere iştirak etmemiş bulunmakla beraber, İbrahim Paşa, öyle anlaşıyor ki, güvendiği bir kısım şöhretli Rumeli ümerasını İran seferine götürmüş ve Halep'te beraber bulundurmıştır ki, elimizdeki vesika (vesika XI) bunlardan mühim bir kısmını bize tanıtmakta ve o devrin bazı hususiyetleri hakkında bize bir fikir vermektedir. Evvelâ, kendilerine İbrahim Paşa hazinesinden ikraz yapılan ümera, Rumeli'deki bir kısım sancak beyleri ve yine oradaki Alaybeyi, Subaşı, Zaim, Çavuş, Defter, kethüdası, veya kâtibi gibi kimselerdir. İkraz edilen yahut üzerlerinde bakiye kalan para 10 flori ile 1000 flori arasındadır. Bunun bir frengi flori olduğu tasrih edilmiştir. Frengî florisinin bu devirdeki diğer paralarla, Macar altını, duka ve akçe ile mukayesesi muhtacı tetkik bir keyfiyettir. Ancak 10 flori de o devirde küçümsenemeyecek bir meblağ olduğu tasavvur edilebilir. Bu vesikada kaydedilen sancakbeyleri arasında Alacahisar Beyi Kayıt Bey (Çerkes), Vulçterin Beyi İskender Paşa oğlu Ali Bey, sabık Niğbolu Beyi Zeynel Paşa, sabık Ohri Beyi Toygun Bey ve sabık Köstendil Beyi Ahmet Ağa oğlu

Mehmet Bey, kısmen vak'anüvis tarihlerimizden, kısmen de diğer muasır vesikalardan tanıdığımız ümeradandırlar. Filhka, bu tarihten (941) üç beş sene evvel başka maksatlarla tanzim edilen ve muhtelif livaların kimler uhdesinde bulunduğunu gösteren listeler de -ki kısmen tarafımızdan neşredilmektedir- bu isimlere raslanmaktadır. Toygun Paşa'yı bilâhare Budin Beylerbeyliğinde görmekteyiz. Mehmet Bey ise, kuvvetle tahmin ettiğime ve yeni vasıl olduğum bir kanaate göre, Halep ve Mısır, Beylerbeyliğinde daha sonraki tarihlerde raslayacağımız Dukagin zade Mehmet Paşadır.

Bu listeden, Paşa sancağı sağ ve sol kol alay beylerini, Rumeli Beylerbeyi meyanında gösterilen Kasım Bey oğulları, Acem Kasım Bey oğulları, Bali Voyvoda oğulları, Yahşi Bey oğulları, Davud Paşa oğulları gibi maruf ailelere mensup şahsiyetleri, bu kadro içinde gördüğümüz gibi muhtelif Rumeli şehirlerinde sakin Anadolu Türk aristokrasisine mensup kimseleri buluyoruz. Meselâ Ergene'de (Uzunköprü) Dulkadrlû Pîr Bende Bey, Ramazanoğlu Eylik bey gibi... Diğer taraftan bu listede Cündiler alaybeyinin bulunması, bu teşkilâtın bu devirde Rumeli kuvvetleri meyanında, müstakil askerî bir kıta halinde bulunduğunu, cündilerin herhangi bir sancakta zeamet tasarruf edebildiklerini göstermektedir.

Vakfiyelere gelince; İbrahim Paşa'nın Kumkapısındaki bir camiinden bahseden Hadikat-ül cevâmi "İstanbul'da vâfir hayratı dahi vardır" der. Fakat tafsilât vermez. Gerçi, ölümünden sonra hazineye intikal eden İstanbul'daki geniş emlak elimizde bulunan muhalefat defterlerinden malûm olmaktadır. Fakat şimdiye kadar bir vakfiyesi bilinmiyordu. Bu defa Topkapı arşivinde İbrahim paşa namına meydana çıkan iki vakfiye bu hususda yeni bazı bilgiler ortaya koymaktadır. Bunlardan biri, İbrahim Paşa'nın, Mekke'de, vekili ("Emin-ül sadaka-t-ül şerife-t-ül sultaniyye-t-ül Hünkâriyyet-ül Süleymâniye" diye tavsif edilen) Şerafeddin Mahmud Çelebi İbn-i Hüsam-ül Rumî marifetile satın aldirarak muhtelif kimseler için yaptığı vakıf mülkleri tesbit etmektedir. Tarihi 22. Muharrem. 939 (24. Ağustos. 1532) dir. Burada ismi geçenlerden biri İbn-Cerime ابن جریمه namile maruf olan âlim Şehabeddin Ahmed bin-ül Bedri-ül Mekkî, diğeri Muhammed bin-i Mes'ud ül Edduvarârîdir. Muhtelif mahallerde muhtelif kimselerden satın alınan ve biri için 625 dinar verildiği tasrih edilen mülkler kaydedilmiştir. Ba-

şında “mektub-u şerî” denilen bu vesika, “El-Şeyh el-imam el-âlim.. el-muhakkik el-müdekkik.. el-ehafiz-ül mesned-ül muhaddis-ül umur.. Kadı-ül guzât.. imam-ül necat-ül müfessirîn kidvet-ül büleğa ve, İmuhaddisîn... Şeyh meşayieh-ül islâm müftî-üllnâm muharrir-ül kazaya vel-ahkâm... El-nazir-ı fi ahkâm el şeriiye... nazır-el mescid-el haram... “olarak tavsif edilen” muhibb-ül din Ahmed-ü Ebu-el Tayyib zahrul kureşi-ül şafiî.. tarafından tescil ve tasdik edilmiş ve birçok maruf zevat şahit gösterilmiştir.

Aynı zatın imzasile tasdik edilmiş, yine İbrahim Paşa tarafından verilen ve Mekke şerifi Ebu Nemî bin-i Berekât’a Mekke’de büyük bir ev ile Merve yolunda ahşap iki dükkân verildiğine dair bir temliknâmeyi aynı arşivde görmekteyiz ki, bunlar, İbrahim Paşa’nın Mekke ile yakın alâkasını gösteren delillerdir.

İkinci vakfiye; İbrahim Paşa’nın -ki vakfiyede İbrahim Paşa bin -i Yunus Bey denilmektedir.- “Evail-i evvel-i rabiin fi silhi şuhur-u sene erbain ve tisamie” (10-20 Eylül 1533) tarihli, yani İbrahim Paşa’nın Şark seferine çıkacağı sırada üzerinde Rumeli kazaskeri Mevlâna Muhammed bin-i Aliyyül Fenari’nin tasdiki bulunan, divan kâtiplerinden Muhammed bin Mevlâna Kara Üveys’in vekâlet-i mutlakasıyla tercüman Yunus Bey’i bin Abdülmenan ile mefahir-ül ayandan el hüccac İlyas bin-i hüdaverdi, el-Hüccac İlyyas bin-i Hızır, Hızır bin-i Mustafa’nın şahadetleriyle mülkü olan Niğbolu livasında Yeniceköyde inşa ettirdiği cami, şadırvan, dar-ül talim için bu liva dahilinde Çernoy kazasında ve Hezargrad nahiyesinde beş köyü vakfettiğini göstermekte, bu beş köyün isimleri (Yeniceköy, Kayacık, Hasanlar, Sofular, Eynebekçiler) hudutları vesairesi de tafsil edilmektedir.

İbrahim Paşa’nın, vâsi miyasta emlâkinin bulunduğu Filibe civarında belki bazı tesisleri ve evkafı vardı. Fakat idamından sonra, malları hazine için zaptedildiği sırada, bu tesisleri ortadan kalkmış ve evkafı da münderis olmuş bulunabilir.

Dikkati çeken bir nokta, dinî maksatlar için veya mukaddes sayılan bir beldenin din adamları için İbrahim Paşa’nın bu hareketleri gayret ve teşebbüsleri, idbarına yakın bir devreye, son zamanlarına raslamış olmasıdır. Herkesin bildiği ve bazen de söylemekten çekinmediği dinî mübalâtsizliklerinin ihtimal, artık padişahın kendi hakkındaki teveccühünü azaltacağını veya gazabını tahrik edeceği

endişesimi, böyle arka arkaya tesisler ve teşebbüsler yapmasında müessir ve âmil olmuştur?

Zayıf da olsa böyle bir ihtimali onun Şark seferinde “hadikat-ül cevami müellifinin ifadesiyle” iğvayı şeytanî ile fesad-ı mader-zâdini fiile getirmesi,, ithamı ile telif ve tevhid etmeyi düşünmek İbrahim Paşa'nın nikbetinde ve idamında hakikî bir sebep ve âmili bulmaya-yol açabilir.

Vesika I.

(Başvekâlet Arşivi, Fekete tasnifi, No: 121)

و ادام الله كآمبىن و كآمىآب
 “Cenab-ı celâlet-meâb saadet-nisâb kâmbin ve kâmyâb الله و ادام الله كآمبىن و كآمىآب
 «تۇھافى تەھىيەت-ئىسافىيەت-ئىھتىسافىيەت-ئىھلئاس-نۇمۇن و تۇرافى تەسلىمات-ئى وىفەيەت-ئى زاكىيەت-ئى
 yibat-ı ihlâs-nümun ve turaf-i teslimat-ı vafiyat-ı zakiyat-ı ihtisafürun ki mahz-ı muhabbeten fâyız ve lâyih olur kavafil-i dua ve revahil-i senâ birle müstehak ve mühteda olunduktan sonra maruz-ı zamir-münir-i tenvir oldur ki hâliya ol cenab-ı izzt-meabdan kitab-ı şerif irsal buyurulub mazmun-ı dürer-bârında Musul'da cemiyet eylemesi emrolunup ve yukaru Kızılbaş ahvali ve evzâi ve keyfiyeti nenün üzerine idüğü sıhhati üzere ilâm olunması buyurulmuş ilm-i şerifine mahfi buyurulmuş ki Şah-ı Gümrah Herat şehrinde olmağla mabeyni üç dört aylık mesafe olmağla ne keyfiyet üzerine idüğü sahih haber alınması müşkildir hattâ Tebriz'de oturan Musa lain ki Şah'ın kayıdır anlar dahi sahih haber almağa âciz imiş ve tüccar tayifesi Kâşan'dan ve Tebriz'den ve sayir ol diyardan müdam âdem gelmekden hâli değildir. Anlar dahi sahih habere vakıf olmamağla haber viremezler bir gün bir haber gelür yarında gelen habere muvafık değildir malûm-ı şerifdir ki gayıp olan askerün eracif haberi çoğ olur sahih haber olmayacak ve yahut bir haber tevatür bulmayınca arz eylemeğe cür'et idimeziz gerçe evvel emirde Sem'an ve Tamgan câniblerinde karavulları buluşub cenk olub Kızılbaş mağlûp olup Hüseyin Han ve Abdullah Han ve nice melâin için düşdü deyu haber virdiler oldahi tevatür bulmamışdır ve Ubeyd Han Şah-ı Gümrah ile mukabil olmayub anlar anaru Merv şehrine âb-ı Amu cânibine çekilüp ve Şah Herat şehrinde imiş Kum'da kışlasa deyu haber virirler amma Gec-baş havfinden Herat şehrini bırağub gidemez dirler Kum'a geldüğü meğer otuz gündün berüde ola otuz gündün anaru gelmiş değildir şöyle ki Kum'a gelmiş olsa

irsal eyledüğümüz âdemlerümüz gelüb ve her cânibden sahih haber gelmek mukarrer idi bizüm gece ve gündüz cehd ve ikdamımız sahih haber almaktır vâkıa ba'id olmağla sahih haber alınmaz ve olur olmaz haberi dahi arz idemeziz serhad beğlerinin mektubu gelür ana binaen arz olunub ve mektupları dahi aynı ile irsal olunur ve Delü Mentüş için kendü eceli ile fevt olmuş deyü sahih haber virirler hâliyâ Şark diyarımın ahvali ve ahbarı budur ki izz ü huzuruza arz olundu ve Bağdad ahvali tefahhus buyurulur ise içinde olan Mehmed Han üç dört yıllık zahire tedarik idüb etrafında olan a'râb ile adâveti olub nefsi Bağdad'da oturuyor şimdilik zâhiren berü cânibe meyli yokdur ve ne keyfiyet üzerine idüğü dahi şay'i olmaz Musul Beği Seyyid Ahmed Bey dahi Bağdad beğinin berü cânibe meyli vardır deyü itikad eylemez ve evzâ'i nicedir deyü sahih haber dahi alınmaz Bağdad tarafından dil alasız deyü Seyyid Ahmed Beye ve Hudâvendigâr hazretlerinin dirliğin tasarruf ider Hüseyin حسین بشری nâm araba tenbih olunmuştu mezkûr arab oğulları Büsrâ ile bir mikdar âdem تاق Kerkük tarafına gönderüb bâzı kızılbaş karşı çıkub bunlar ile cenk eyleyüb arab kızılbaş basub kırub bir neferi diri alub bu hayırhâhınıza gönderüb Ulama Beye intisâb-ı sâbıkası olub ve Velican Ağanın taallûku beklü بکلو olmağın yolda alıkomuşlar hâliyâ getürdülüb Velican Ağa bendenüzle irsal olundu oldahi Bağdad beğinin sahih keyfiyet-i ahvaline vakıf değıldir devlet ve saadetle serdar ser-asker-i samimertebet hazretlerinin azimeti berü cânibe olduktan sonra ümiddir ki her ne kasdolunur ise Hak teâlânın inayeti ile husulü müyesser olur heman ol cenâb-ı izzet-meâbdan umulan budur ki teennî üzerine olub serdar ser-asker hazretleri devlet ve saadetle mahruse-i Haleb'de karar buyurub emr-i şerif mucibince bu bendenüz Musul'a varub cemiyet eyleyüb Bağdad cânibine teecessüs ettirüb Mehmed Han'ın keyfiyeti nenün üzerinedir fikir ve feraseti ve evza'ı nicedir ve Şah-ı Gümrâh Kum'a gelmiş midir, hareketi ve teveccühü nedir malûm idinüb dahi hakipây-i saadetlerine vukuu üzere arz olunub ana göre tedarik oluna devlet maslahatının olması ol cenâb-ı izzet-meâba malûmdur amma teennî evlâ fehm olunur baki hazretinize ne demek lâzımdır heman ömr-ü-devlet ve saadet-i lâ-yezâlî bâd bi-rabbal-'ibâd

«عن محب مخلص سليمان الفقير Süleyman al-fakir muhibb-i muhlis ve Bağdad kalesini ziyade sa'ab kale dirler Pâdişah-ı âlempenâh

devletinde ve sultanum serdar ser - asker hazretlerinin himmet-i âliyeleriyle amanlık üzere fethi müyesser olur ise fihâ ve illâ cebehânedeki kürek ve kazma azdır üç dört bin kazma ve üç dört bin kürek tedarik olunmasına inâyet oluna سليمان

«dâni ke der nekîn سليمان çe neqş bud del der جهان معبد که این نیز بکورد»

Vesika II.

(Başvekâlet Arşivi, Fekete tasnifi No. 129)

Sultanım hazretlerinin hâkîpây-i murad-bahşlerine ki sürme-i dide-i ehl-i beyteyindir maruz-ı bende-i hakir-i hâkisâr oldur ki diyâr-ı acem ve vilâyet-i Bağdad'ın tefahhus-ı ahbârı ve tecessüs-i ahvâli için kasaba-i Tedmür nâyibine hükm-i şerif irsâl buyurulub nâyib-i mezkûr *الا مر الشریف* bu cânibe âdem gönderib vasıl oldukda Bağdad'a tecessüs için varan âdemler gelüb şöyle ilâm eylediler ki serhayl-i cünud-ı melâîn şehzade Tahmasb'ın *شهراده طهاسبک* üzerine bundan akdem Horasan cânibinden Tatar cemaati guluv idüb Irak-ı Acem serhaddinde Damgan *دامغان* dimekle maruf mevzie gelicek serdar-ı tâyife-i zulemâ mezkûr şehzâde olanca asker-i mahzuliyle varub mukabil olub mâbeynlerinde filcümle cenk ve cidal vaki oldukdan sonra onlar kendü vilâyetlerine müteveccih olub kızılbaş-ı bedâyin dahi kendü vilâyetlerine ric'at idüb hâliyâ sükûnleri *سوکنلری* mukarrer olub hareketleri malûm değildir ve Bağdad memleketi hâkimi olan Mehmed Han lâinin illâ gayet bu cânible adâveti eksik olmayub amma hâliyâ sâyile *سایله* ve mütereddidîn ecli için filcümle sulhî olub mâbeynde rencberler işler olmuşdur ve İbrahim Paşa hazretlerinin saadetle teveccühü Bağdad cânibinedir deyü Mehmed Han-ı mezkûr lâin istima' idüb bu husustan hayli perişan hâl olub tevehhümden hâli olmaduğun bu cânibde şâyi olan ahbar vukuu üzere arz olundu baki ferman sultanım hazretlerinin re'y-i cihan ârâlarına müfevvez ve manutdur

az'af al-ibâd al-fakir

قایتmiş Kaytmış

Vesika III.

(Topkapı sarayı Arşivi, No: 11997)

“Sultan-ı cihangîr ve hazret-i sâhib-kırân-ı âlempenâhın dergâh-ı saadet-destkâhları turabına yüz sürüb arz-ı bende-i zerre-mikdar budur ki hâliyâ bu bende-i hâkisâları tarafından emr-i isti'lâm buyurulur ise bu ramazan-ı mubârekin yirmi ikinci günü mahruse-i Haleb'den kalkılıp Diyarbekir câniblerine teveccüh olundu Kızılbaş-ı evbaş tâyifesi bu kış Horasan taraflarında olduğu haberleri alınub diyâr-ı şark hâliyâ hâlidir dirler etraf ve cevânibde olan ümerâ-i Kürdistan ki kadîmden ol tarafa tâbiler idi bu bendelerine âdemleri ve haberleri vârid olub külliyyen sâhib-kırân-ı âlempenâh hazretlerinin atebe-i ulyâlarına izhâr-ı sadakat ve ihlâs idüb tâbi olmuşlardır ve Geylân ve Şirvan cânibleri dahi arz-ı ubûdiyyet ve ihlâs itmektedir انشاءالله الاعز hazret-i sâhib-kırân-ı âlempenâh devletinde envâ-ı fütuhât-ı ilâhî yüz göstermiş ola ol cevânibden istimâ' olunan ahbâra nihayet yokdur amma dergâh-ı âlempenâh câniblerine küllî fetihler ve haberler olmayınca südde-i saâdet-bahşe arz olunmaz aduvv taraflarının dahi sıhhati ile haberleri vârid olmağa Kürdistan beyleri kullarınızın yarar âdemleri gitmiştir انشاءالله الاعز vârid olduklarında atebe-i ulyâya arz olunur. Hazret-i sâhib-kırân-ı âlempenâh dahi saadet ve ikbal ile انشاءالله العزيز mubârek zilkade guresinde Anadolu câniblerine teveccüh-i humâyun buyursalar münasiptir cümle beğlerbeğiler kullarına bendeleri tarafından çavuşlar gönderilüb askerleriyle Diyarbekir taraflarına yürüyesiz deyû tenbih olunmuşdur Hazret-i sâhib-kırân-ı âlempenâh dahi devlet ile âheste âheste azm-i humâyun buyurulmağa inâyet oluna gerû ne veçhile münasip ise a'dâ taraflarının evzâ' ve ef'âline göre alâ veçh-il-ittisal bu kulları südde-i seniyye gubârına arz olunur ol vakit ana göre amel buyurula bakî emr - ü - ferman dergâh-ı saâdet destkâhındır.

az'af al-ibâd İbrahim al-fakîr

اضعف العباد ابراهيم الفقير

Vesika IV.

(Topkapı sarayı Arşivi, No: E. 4080)

Hazret-i sâhib-kırân-ı âlempenâhın dergâh-i saadet destkâhları kibeline

arz-ı bende-i hâksâr ve zerre- mıkdar budur ki mukaddemâ emr-i celîl-ül-kadr-i kîti-stânî birle Diyarbekir'e gelinüb tâ ba'ade ân feth-i âyât-ı ilâhî-i karîn-hân-ı hakanî ve kuvvet-i kahire-i hazret-i sâhib-kırânî rekîn-i âmâl vaki' olub kale-i Bitlis tevâbi ve levâhukı ile muzafât-ı ekalim-i mahmiye-i pâdişahîden olduğu hâk-i âsitân-ı semiyülmekâna arz ve inbâ olundukdan sonra tâyife-i kızılbaş-ı evbâş-ı dalâlet-ma'az ki salt satvet-i memâlik-stân-ı Padişahîden kulûb-ı mağlûplarına kemal-i dehşet ve haşyet müstevli olmağla şâh-ı gümrâh-ı dalâlet-penahları diyâr-ı Horasan'ı makarr ve griz-gâh idinmekle memalik-i mahrûse hududuna karib olan kılâa etbâ Şeyâ-ı hezimet-ittibâ' koyub herbirinin hasânet ve metanetine itimad itmişdi adu'y-ı griz-huyun hasb-i hâle ıttila'ın geldikte Hak subhanehu ve taâlânın uluvv-ı inayetine iltica ve gevher-i deryây-ı hi-

صلوات الله عليه وسلامه
 dâyet-nigani hâtem-i risâlet-i server-i kâyinatin mu'cizât-ı saadet-simatlarına ittikâ idüb çihâr-ı yâr-ı büzürkvâr ile evliyâ-ullah-ı keramet-şîârın ruh-ı pür fütuhlarından istiânet ve istimdad itmekle hazret-i sâhib-kırân-ı zafer-karîn şâh-ı hilâfet mekân ve saadet-mekînin şahbâz-ı himmet-hümâ pervazların refik-i şefik idinüb diyâr-ı şark istihlâsına azimet olundukda Azerbaycan eyâleti beylerbeğilik tarikiyle hazret-i sâhib-kırân-ı âlempenâhın kullarından birisine ihsan olunmak vech ve münasib görüldüğüne binâen Azerbaycan Beylerbeğliği Ulama Paşa bendelerine tevcih olunub umumen ümerâ-i Kürdistan ile ve bir mıkdar bendegân-ı dergâh-ı feth-âşiyân ile Tebriz câniblerine irsâl olunub bu kulları dahi gerü ecnâd-ı nusret-mutad ile Âmid'den çıkub diyâr-ı şark ile memâlik-i mahmiye-i hakanî hududuna karib olan bâzı hisarların tâyife-i evbâş-ı dalâlet-irşâd ellerinde olub me'vây-i fitne ve fesad idi ol kaleler dahi sâyir husûn-i atebe-i gerdûn kısmına munzam kılınmak için üzerlerine teveccüh olundukda bende-i keminelere bu sefer-i ferhunde-âsâr ve fütuh-ı etvâra azimet eyleyüb mahmiye-i Haleb'e vusul bulalıdan ilâ yevmenâ hâzâ mezkûr olan hisarların fetih ve istihlâsına müteallik ahvale mübaşerette olub ahsen-i vecihle feth olunmaları babında envâ-ı tedârikler olunmuşdu Hazret-i sâhib-kırân-ı âlempenâhın halleçdallahu saltanatuhu himmet-i meymenet-şiarlarıyla hayır du'ây-ı saadet-âsârları ki her zamanda bu kullarının husul-i muradâtına yâr ve hemrâh olagelmışdir bu def'a dahi şa'sa'a-i âfitâb-ı himmet-i humâyunları nur-ı mihr-i âlem-

efruz gibi derece-i vuzuhda lâmi' ve sâti' olub düşman-ı bi-dini ve fitne-sâz ve 'aduy-ı fesad-âyîni ve ilhâd-ı hemrâz ellerinde olan kılâ'dan kal'a-i Âdilcevas ki mahall-i mümteniul-hulûlde hısn-ı hasîn olub metanet ve hasânet ile meşhur ve mümtazdır anda sâkin olan tâyife-i eşrâr hücum-ı asâkir-i zafer-meâsire tehammül idemeyüb bizzarurî firar idicek kadîmden ehl-i sünnet ve cemaatten olan ahâli-i müslimîn ile reâyây-ı nasârâsı atebe-i ulyâyâ şeref-i itâat ve inkıyâd eyleyüb kal'a miftahı kulunuza gelüb vâsıl olub Hak subhanehu ve taâlâ hazretlerinin uluvv-ı inâyeti ve mefhar-i kâyinâtın sümüvv-i mu'cizâtı ve evliyâullah-ı kerâmet-intibahın mukarenet-i himem-i ervâh-ı zafer-iftitahları ve hazret-i sâhib-kırân-ı kişver-sitânın مدالله

ظل العالی murafakat-i uluvv-i himmet-i âsüman-fesâhatleri ile kal'a-i mezbure ve ana tâbi olan kal'a-i Bayezid ve Erciş nam kal'alar feth olunub cümle-i muzâfât ve mülhakatı ve tevâbi ve levâhiki ile eyâdi-i ibâd-i südde-i zafer-mutadda mazbut ve müsahhar vâki oldu tegayyürât-ı ârâ-i fâside-i mülâhide sebebi ile muattal ve hâli olan cevâmi ve mesâcidde ehl-i sünnet ve cemaat âyini üzere ezan okunub ikamet-i salât-ı mefruza ve mesnune olunub ve câmiinde cuma günü hazret-i sâhib-kırân-ı saadet-kârînin ism-i şeriflerine kiraat-i hutbe olunub çihâr-yâr-i kiram ile sahâbe-i 'ızâ رضوان الله تعالى

عليهم اجمعين alâniyyen yâd oluncak anda mevcut olan ehl-i islâm ve iman hazret-i melek-dehâna izze şanehu hamd ve senâlar eyleyüb pâdişah-ı cihanpenahın halledallahu mülkehu lika-i devlet ve saadetleri ve hulûvv u haşmet ve celâletleri dergâh-ı biniyâza niyâz ile tazarrular eylemişler الحمد لله والمنه perde-i gaybde mestur olan fütuhât-ı nâdiretül vuku' bu def'a zuhur idüb kal'a-i mezbûre muzâfât-ı kılâ'-ı memâlik-i mah-rüsedan vâki oldu asâkir-i mansure içinde şenlikler ve şâdilikler eyleyüb nevbet-i husrevânî çalınub cümle-i asâkir feth-i âsâr ile hazret-i sâhib-kırân-ı rub-'u meskûnun devâm-ı saltanat ve bekay-ı saadet-peyvendleri için dualar olundu mâh-ı mübarek-i zilhiccenin on birinci günü Han-ı Suvarik خان سواريك dimekle maruf mahalle gelindikde tâyife-i evbâş-ı fitne-fâş zaptında olan muzzamat-ı kılâ-ı semâ-irtifaından Van kal'ası ki meşâhîr-i husûn-ı âcâmdan olub tefâvüt-i eyyâmdan ilâ hâzel'an hasânet-i erkân ile meşhur idi onun dahi feth ve istihlâsı hususunda Şâh-ı gümrah tarafından

kal'a hâkimi olana envâ'-ı mevâ'id ve istimâlât ile bu cânibden mektuplar gönderilüb hüsn-i tedbîr olunmuşdu hidâyet-i rabbânî ve inâyet-i samedânî karîn-hâli olub âsitâne-i izzet-iştibâh tarafına meyl-i küllî eyleyüb kal'a-i mezbûreyi ve ana tâbi olan ve Âmük **أموك** nam kal'ayı atebe-i ulyâya teslim eyleyüb miftahların göndermiş gelüb bu kullarına vasıl olub veçh-i mesfur üzere zikrolunan kılâ'nın ahvali görülüb zapt olunmağçün Şam beğlerbeğisi Husrev bendeleri gönderilüb hâkim-i mezbur kal'adan çıkub hazret-i sâhib-kırân-ı âlem-penâhın kulları girüb zapt eylediler anda dahi âyin-i erbâb-ı islâm üzere mesâcid ve meâbidinde evkat-ı hamsede ezan okunub ve câmiinde cuma namazı kılınub hazret-i pâdişâh-ı zafer-penahın halledi mülkehu ism-i şeriflerine hutbe okunub cumhur-ı müminîn ile ezdiyâd-ı devlet-i sâhib-kırânî ve imtidâd-ı haşmet ve azamet-i kîti-stânî için hayır dualar eylemişler bu feth-i azîm-ülkadr için dahi cumhur-ı 'uzlet-i zafer-simât ile şenlikler eyleyüb tabel-hâne-i husrevânî çalınub hazret-i zıllullâh-i âlempenâhın bekay-ı saltanat ve hilâfetleri duasına iştigal olundu mâh-ı mesfurun on ikinci günü Siyâvân **سياوان** dimekle meşhur hisâr-ı senk-bünyân ki oldahi tâyife-i eşrârın kılâ-ı nâmdârından olub melâz-ı fesede-i bâğiyye ve melce-i melâhide-i dâğiyye iken mahsur olan kürûh-ı hezimet-sükûn hücum-ı asker-i zafer-encâmıdan terk-i evtân ve mekam eyleyüb perâkende olmuşlar kal'a hâkimi olan Emîr Bey Mahmudî hâk-i âsitân-ı saâdet-nişana yüz sürmek ümidiyle kal'asının miftahın getürüb hisâr-ı mezbur ile Hoşab **خوشاب** nâm ülke dahi eyâdi-i bendegân-ı dergâh-ı zafer-mebâdide mazbut olub teshir olundu ve mezbur kal'adan gayri tâyife-i gümrâh-ı hezimet-penahın husun-ı âliyesinden Toprak-kale nâm hisar ki oldahi meşhur-ı âfak olan husûn-ı muteberesinden idi anda mütehasın olan güruh-ı şakavet-şükûhu bazı asâkir-i müslimîn mahsur etmişler idi anda dahi inâyet-i bî-nihâyet-i hak izze şânehû karîn-hâl-i asâkir-i zafer-ittisâl vâki'olub hazret-i zıllullah-ı sâhib-kırânın **خلدالله ظله العالی** yümn-i himmet-i saâdet-menzeletleri berekâtından kal'a-i mezbûre dahi feth olunub mah-ı mesfurun [Zilhicce 940] yirmi ikinci günü Bingöl **بيك گل** nâm mevzi'de miftahı gelüb meftuh ve müsehhar vâki' oldu **والحمد لله والمته** kılâ'-ı mezbure sedd-i sedîd-i vilâyet

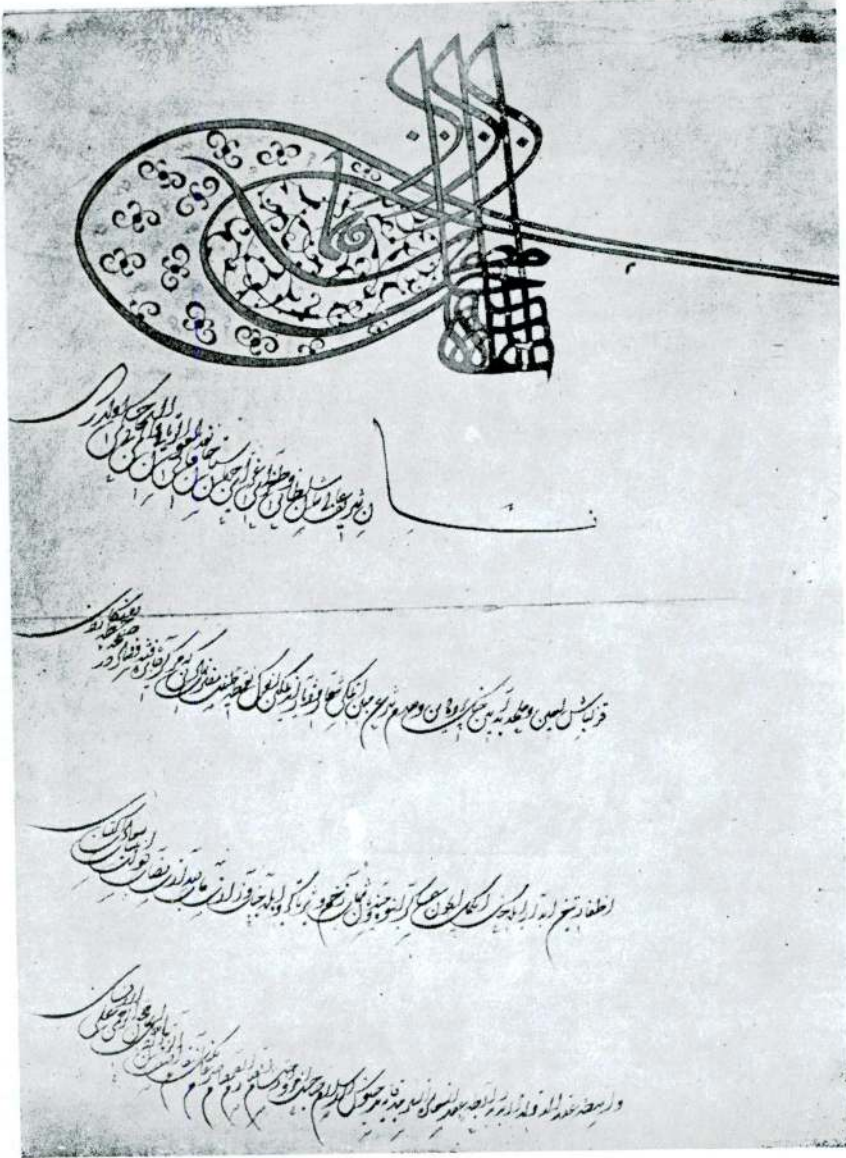
ve fîlhakika kilid-i ma'mure-i memleket olub her birinin fethi tûl-i zamanda bezl-i harâcî ve emvâl ve sarf-ı âsâkir ve ibtâl-i ricâl ile bi-cehd mutasavver ve me'mûl iken hazret-i sâhib-kırân-ı âlempenâhın nâm-ı humâyun-ı devlet-nasr-ı makrunlarında tarîk-i sühûlet ve âsânî birle dâire-i zapta gelüb feth olundu ve bunlardan gayri şimdiye değin kızılbaş-ı evbâşa mütabaat iden Kürdistan kal'alarından cerem جرم ve Bîdgâr بيدگار ve Ruşni روشنی ve Hal ve Tenûze تنوزه nâm kal'aların sahibi olan Nur Ali Bey cümle-i bendegân-ı dergâh-ı saâdet-destkâh silkine münselik olmuştur. انشاءالله الاعز الاكرام ümid olunan budur ki bu hususlar zamîme-i fütuhât-ı külliyye olmağla medâr-ı bağı ü ilhad olan mevâzı'-ı mevâki'-ı şerâyi'-i saadet-menâfi' vâki' olub nice iklimler ve memleketler dahi ibâd-ı 'atehe-i âlem-penâha müsahhar olmuş ola öyle olsa bu fütuhât-ı meserret-gâyâtı hâk-i âsitân-ı feth-âşiyâna inbâ itmekçün râfi'-i rîka'a-i ubûdiyyet-şi'âr dergâh-ı âlempenâha kullarından Haydar ve Lûtfi bendeleri irsâl olunub mezburân kulları südde-i saadetbahşde çâşnigirlik hizmetine vech görölüb gubâr-ı atebe-i sâmiyeye arz olundu baki emr ve fermân dergâh-ı saâdet-penâhındır az'af al-'ibâd İbrâhim el-fakîr

اضعف العباد ابراهيم الفقير

Vesika V.

(Topkapı Arşivi E. 4080/2)

Hazret-i sâhib-kırân-ı rûy-ı zemin ve şâh-ı hilâfet-mekân ve saâdet karînin dergâh-ı âlempenâhları kibeline mâruz-ı bende-i -zerremikdar budur ki mukaddeemâ fermân-ı lâzîmül-iz'ân-ı pâdişâhî muktezasinca bu a'bd-i hâkisarları inâyetullah ile celle ve izze diyar-ı şark istihlâsına memur olunmuşdu mahmiy-i Haleb'e gelindikde hudud-ı Azerbaycan'a müteallik olan kal'alar ki memâlik-i mahmiye-i husrevnî ile ekalîm-i aduy-ı grîz-cûy arasında sedd-i sedîd-i memleket ve miftâh-i kilid-i vilâyet idi anların istihlâsı hususlarında envâ' tedbirler olunub her birinin feth-i nice yıllar hazâyin ve emvâl ve bezl-i âsâkir ve ibtâl-i ricâl itmek ile bicehd mümkün ve müyesser iken hazret-i sâhib-kırân-ı rub'u meskûnun 'uluvv-ı himem-i saâdetşiyemleri bendelerinin karîn-hâli ve rehin-âmâli vaki'olub muzzam

(Vesika VI—1) Kanuni Sultan Süleyman'ın İbrahim Paşa'yı Serasker olarak İran seferine gönderdiği hakkındaki Ağustos 1534 tarihli fermanı (Topkapı Sarayı Arşivi No. 2759)

معه عوارض التي تعالی مبدء احاطة بلانها الملائكة والجن من انوار الله وروحه في كل وقت
عوارض الكمال التي تعالی من انوار الله وروحه في كل وقت
عوارض الكمال التي تعالی من انوار الله وروحه في كل وقت
عوارض الكمال التي تعالی من انوار الله وروحه في كل وقت
عوارض الكمال التي تعالی من انوار الله وروحه في كل وقت

فرمان چاوش گلدی سلطان نوم بو یوزمیش رشو کور الله سینه کوز
سلطان نوم ناموسنده معلوم اولما امدی بنوم کوز سلطان نوم
اگر قزل باش اچون خان ندوز یوزمیش کوز سینه کوز سینه کوز
کسی بیزدوم جبر المشد دوشمش قار اولار کندر دوشمش کوز
دوشمش کوز واراسه بولوش سونلر اگر شاه کندر اسه سینه
کوز بولوشوزن ار نادر حمله سلطان نوم خیر دوزن اولما
اگر جنگ اچون بوزمیش کوز سینه کوز سینه کوز سینه کوز
حز الله بین ایبر ایدر ازلد حمتیه خان سلطان
انایر ایملک تبریزه تو نماک کچون سینه کوز قنا
کنه فونوک اسلی وار دوز دوشمش تبریز اما حصار
نامام اولدی سلطان نوم حمتیه داجی سوز چون ناسیر
ایاغ کوز تو ندنه کوزوله باقی فرمانا ماد شاه کوز
وحم بنوم سلیمانوم جعفر خلی که تولىم ویر لیلی انایر
ایملک نوز غیری قولو کوز کوز سینه کوز سینه کوز سینه کوز
دوشمش کوز سینه کوز سینه کوز سینه کوز سینه کوز
غیری قولو کوز بوزمیش کوز سینه کوز سینه کوز سینه کوز
بوزمیش کوز کوزوله نامی فرمانا ماد شاه کوز

(Vesika IX, E. Topkapı Sarayı Arşivi No. 5860) İbrahim Paşa'nın kendi el yazısı ile Eylül 1534 de Pâdişaha gönderdiği mektup

العاصم العاصم...
 الرزق...
 الخ...
 الام...
 وهو...
 الرابع...
 ثم...
 الثاني...
 الثالث...
 الرابع...
 الخامس...
 السادس...
 السابع...
 الثامن...
 التاسع...
 العاشر...
 الحادي عشر...
 الثاني عشر...
 الثالث عشر...
 الرابع عشر...
 الخامس عشر...
 السادس عشر...
 السابع عشر...
 الثامن عشر...
 التاسع عشر...
 العشرون...

الاصحاح

(Yesika XIII—1, Topkapı Sarayı Arşivi, No. d. 7029) İbrahim Paşa'nın (bin Yunus Bey) Rebi I. 940 da (Eylül 1533) tanzim edilen umum evkafına ait Vakfiyye

(Vesika XIII—2)

ما نرى في هذه الوثيقة الشرعية والضمنية
 من الوقف وشرايطه والسير وضوابطه
 وضخ لذي وصح بين يدي والى قست
 بلزومه وخصوصه وعمومه مراعاة
 مراعاة على الحكم في الشريعة والحكم
 وأنا اصفها بالباري محمد بن عبد السلام
 القاطن بالعساكر المنصورية في ولاية مصر
 على جنودنا جميعين • سلطاننا
 نصير
 انما بعد ان الله جابلا لله وعزولته نذرا لربك خير كثير
 انما كينزل وجعله لرحم الملك خير فيضط البلاد ويخرب الارض
 فمات على عينا على خضره يد يد سفايد الامور
 وتطلع الملك ان نصير في اعماله كبر

(Vesika XIII—3)

صفاته فانه لا يزول في غير العباد ويغير سبده
 فاما ياتي بالجلالة وانتهى في تكثير وجوه العزيم
 وقيل سبب اللزيم وهو من
 مدون عاين خصص صانهم من على ثابته وفي مكانه وهو الذي
 من اوله في الايمان من غير
 الملائكة والعباد انما
 اذ قد لا يعطر والادوية لا تستعمل
 بلطخ النقا واصحابه ينظرون العالم بالذم والزهو
 من غير ان يكون له من
 من غير ان يكون له من

(Vesika XIII-5)

ذمياً و ما عرفه بكتابه ليكمل منه مصر و من على عدل الابرار و الشاكر و يسأل الله ان يعاين
 في صالح المؤمنين و المؤمنين و حسن فانا لا نقضاه و ضايعه و علا في مصاف و عاين
 كثر في في هذا الطريق الحقيق الذي لا يشك اليه لذي كبرياء و العاين شاملاً اليه
 و في وجه الاضائة ضمير تترفع عقلة عقلة و نهاه نهاه حتى يستغالب به
 ان لا حظ له في خطاه لانما تصدق و اولاه و اخر لا يرويه في اولاه لحيار الرضا و من
 على و سلم الى يوم الميزان ان الله ما انا اول من نزل الاما كانا و انما اول من
 ان يعاين

(Vesika XIII—8)

والكر وأعتبرين العبر في حاربين من النمر في كرايمو الدنيا بما، ويحيى الظلمة
 ويغفر نيتها بلا ذنوب من قبل الله الأكرم من الذي عاقبته من أسفها أسفها
 ينزلها في جهنم لا ينجي منها ولا يكرها ويعد لها ليلته من منتهى عمله ليس في ذلك من ينكر ويحسب
 ما عندكم يقدره عند الله يا فلان من كرايمو الدنيا بما في حاله خير مني
 بان سئل أنه لا ينفعه وجهه شالي وقد ناله لفضله وضاهة عرو
 في باهر الذر والوالمس ويخبر بالاستقرار على حاله لا ينفعه مطر من الله ولا ينفعه
 اصدركا ياهق واخرجه جرك صادق عليه صلوات الله ان بعد انسا الطلح وهو

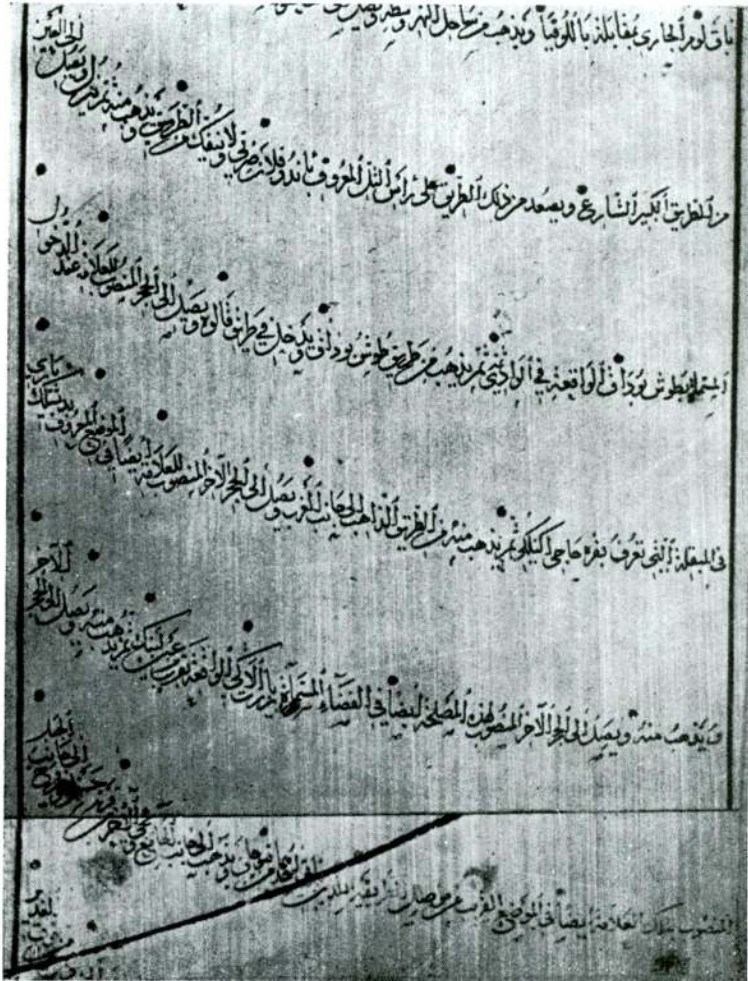
(Vesika XIII—9)

من اجاب الخزي والفرير ليسان محمد بن الحارث بن ابي اسحاق الكوفي في الدين
 نياسته المصنوعه بشارة خذ الامان ان لا تفرح من ملك عبد المنان النرجار وما جاز اليعاقبه
 والمخاض الياسين خضر وخضر من مضطوي الفايدين الامير ابو عمرو في مجلس من مجلسي
 ومحمد الدين النبي المومج بناءه فان حركه الوافق الوافق لفاصد الفايدين خضر الكوفي العالم
 لوافق الحينات كنبه سالي في صايف الحينات حسان العالم في صفح الحينات سالي العالم
 فضيلة عظمي وجميله يعني واسعاد الداسج من تبركي ومنزل الوافق في الدنيا اليدين في حجاب التسلل
 انك منة من الله

(Vesika XIII—11)

لَمْ يَخُفْ مِنْ غَيْرِ الْقَدِيدِ وَالرَّزِيفِ وَالْبَيْتِ وَالرَّصِيفِ لَمْ يَنْزِلْ مَكَانَهَا عِنْدَ إِجَائِهَا وَخَيْرٌ لَهَا فِي مَعَانِيهَا
وَأَمَّا هَلْ بَارَكْنَا بِهَا وَمَلَكَهَا لَمْ يَزَلْ عَلِيمًا بِحُجُوبِ الشَّرِّ وَالْمُتَّصِلِ فِي الْفَاتَةِ مَقَامَ نَفْسِهِ هَذَا فِي النَّصْرِ
مِنْ بَابِهَا وَوَجَسَّ عَلَى الطَّرِيقِ الْمَشْرِعِ لِأَكْثَرِ سَبِيحَةِ عَلَى السَّابِقِ لِلْإِخْلَاصِ مِنْ بَابِ الْإِضْطِرِّ
لَا مَعَالِدَ تَعَجُّ مِنْهُ جَمِيعُ النَّصْرَةِ وَالشَّرْعِيَّةِ وَسَوْجِدَ حَمْدَ النَّبِيِّ الرَّعْبِيَّةِ لِقَوْلِ الْخَلَاءِ فِي مَرْحَبَةٍ
مِنْ أَدْرَاجِهَا مَا كَانَ لَمْ يَزَلْ فِي يَدَيْهِ وَقَبْضَتُهُ وَتَحْتِ تَصْرِيفِهِ وَخَيْرٌ مِنْ ذَلِكَ فِي هَذَا الرَّوْفِ شَيْخِ بِلَا مَعَالِدَ لَمْ يَزَلْ
وَلَا رَافِعٌ وَلَا رَافِعٌ وَلَا مَعَالِدٌ وَلَا مَقَابِرٌ وَذَلِكَ جَمِيعُ الْفَرَى الْمَرْغُوبِ فِي الْإِخْلَاصِ فِي مَعَانِيهَا

(Vesika XIII—14)

(Vesika XIII—16)

في تلك الحفرة على خصم الارض التي كانت في دخلها والنخلة الفزيرة
 استندت بها وحملت
 حتى المشقة المعينة
 الجود
 على الاثر كما يظن به حكيمه للدفن كما في حبيب
 حبيباً تفر بها في الظن الغري
 تلميتة فان تلك الحفرة استنارة منها ومقيدة في الدفن الحافاتي
 تلميتة
 فمما تلك الارض ما يصرفها ما استخفي
 تلميتة
 نزلت عليك ان الحان وموتها ثانياً لتسليد لها طاب المصاة الى العاجز
 من الحوائت المعذرة التي تباعا عند الطابع للسطر بلا صفة بحال من غير
 من الحوائت المعذرة التي تباعا عند الطابع للسطر بلا صفة بحال من غير
 من الحوائت المعذرة التي تباعا عند الطابع للسطر بلا صفة بحال من غير

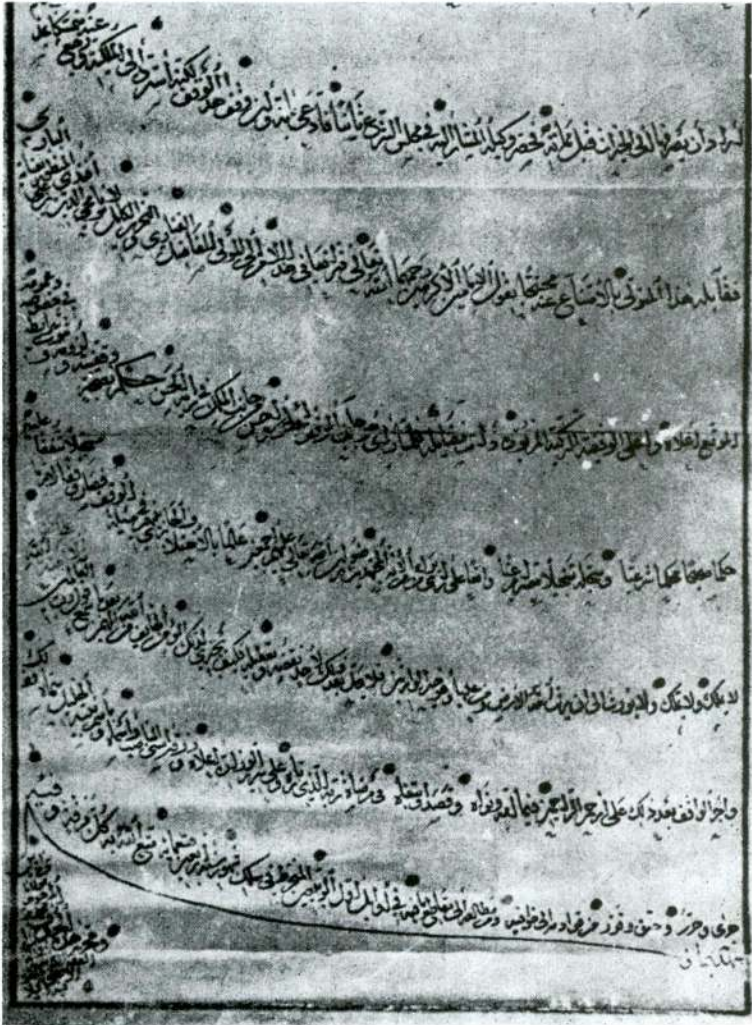
من الحفوف والجنوف ما يتبعها بالاصالة واللون والمراسم والمزج والمسالق
والمرادع وسائر الاوضاع والاعمار والفاخر والبنح والناظر والعاقر والحظب والعتب والارض
والبحر والاعنار وسائر الاعمار والساكنة والساكنة والساكنة والساكنة والساكنة
والشباب والجانين والبنان والذئبار والجراد والحاجي والذئبار والذئبار والذئبار
وسائر المغول والقعار وفرضهما الى قوله جعل الشجر لثما القشيد هذا
نزهة اصحاب الكريه والحصول الخضر يدعيه الملك كذا في المتن
وضبط غلاما للضرب تعويضا وتعويضا صحيحا قد جبهه الى انفسه بالمراد

(Vesika XIII—20)

فليس كما هو في حد
وإنها بالبعيد
وغير طريق الماء دهن أيضا بشرط أنه لا يزد من مودا بر حايين الحد من
لن بعد ذلك من غير يكون ناظر على هذه الألفان في حد
وهو كل نوع من أنواع الفول كعدس وحب وحب الفول والبقول
عند التوزيع وعند الطلاق في كل يوم الواف يدعو المعلن أو المصلحة يقول للباقيين
وذكر كون لدهن وبتحون وبتون ثم يطفون ويكون هذا عامر المستقر في جميع
للقاب في مبر اللغات وإن زاد فضل بعد من النعم والبر حتى
وغير ما يتبع ذلك الباقي طيبة للباقي

لخصته من الأثرين وقام فاجتاز كفاية طاهر فليحذر من ذكر الأثرين في كل وقت من وقت الصلاة
والدافئ للغير والزمهم من علمه وإن لم يوفى الفاضل الأصل المحمدي من الأثرين في كل وقت من وقت الصلاة
ثاناً وأفضاه للضرور الكاملة فليحذر من ذكر الأثرين في كل وقت من وقت الصلاة
لخائف من الأثرين في وقت الصلاة في العمان والعارضين في الأثرين في كل وقت من وقت الصلاة
والنظار على كفاية الأثرين في كل وقت من وقت الصلاة في كل وقت من وقت الصلاة
والأثرين في كل وقت من وقت الصلاة في كل وقت من وقت الصلاة في كل وقت من وقت الصلاة

(Vesika XIII—27)

(Vesika XIII—30)

kal'alar tevâbi ve-levâhikleri ile meftuh ve müsahhar olub asâkir-i zafer-meâsir-i pâdişâhiden bir ferd telef olmayub tarik-i sühulet ve âsânî birle dâyire-i zapta getirülüb her birinin ahvâli tedarik olunmak için Şam beylerbeğisi Husrev kulları gönderilüb mecmuîsi zapt olunub diyarlar ve kethudâlar ve sâyir müstahfizlar konulub ol diyarlar sâyir muzafât-ı ekalim-i mahmiyyeden kılınđu bundan akdem rık'a-i ubûdiyyet-şiâr yazılıub gubâr-ı âsitân-ı felek- âşiyâna arz ve inhâ olunmuşdu hazret-i sâhib-kırân-ı rub'u meskûnun fermân-ı şerifleri ve izn-i âlileri sudûrî ile bendelerine ki ahvâl-i asâkir-i nusret-meâsirde inâyet olunan ruhsat ve iltifât-ı hümâyuna bunâen çünkü fermân-ı cihan-mutâ-ı hâkanî birle diyar-ı şark fethine azimet olunub gerû mübârizin-i dîn ile hudud-ı Azerbaycan'a dühûl olunub hazret-i sâhib-kırân-ı memâlik-stân dahi leşker-i frâvân-ı ehl-i imân ile kal' ve kam'-ı âdây-ı bed-kümâna teveccüh-i âli buyurdular lâbüd gulgule-i sipâh-ı husrevânî ve debdebe-i cüyûş-i hayret-i sâhib-kırâniden tâyife-i hâyife-i kızılbaş-ı evbâşın kulüb-ı dalâlet mashublarına havf ve herâs-ı bî-kıyâs müstevli olmağla sademât-ı kahr-i âyât-ı pâdişâhiden diyâr-ı Horasan'ı makar ve grizkâh idinüb hudud-ı Azerbaycan'a mürde-i şeyatîn-âyînden bir mıkdar asker koyub zann-ı bâtil ve tedbîr-i kâsidi muktezâsınca sedd-i sügur ve bend-i hudud mülâhaza idüb medine-i Tebriz ki' adûy-ı dalâlet-hûy u bîdinî ve hûnrizin tahtkâhıdır. Musa Sultan dimekle mârûf müfsid-i fesad-şî'ar ile birnice bin melâhide-i muhad - âsâr koyub kendusi Horasan taraflarına çekilmişdi lâbüd memleket-i Irak ve Azerbaycan eyâdî-i berekât-i hazret-i sâhib-kırân-ı saadet-nişanda mazbut ve müsahhar olmak lâzime-i gayret ve hamiyet ve dindârî olduğu ecilden Azerbaycan beylerbeğisi Ulama Paşa ile Dulkadırlu beylerbeğisi, Ahmed kulları bir mıkdar asker ile karavul tarikiyle ilerû Tebriz cânible-rine gönderilüb bu bendeleri dahi hazret-i Hakkın 'uluvv-i inâyet-bahşleriyle server-i kâyinâtın sümüvv-i mu'cizât-ı saadet-smatları ve çâr yâr-ı hidâyet-âyâtın kerâmat-ı ervâh-ı felâh-gayâtları ile hazret-i sâhib-kûrân-ı rub'u meskûnun yümn-i himmet-'ulyâlarına dayanub asker-i fütûh-peyker ile Tebriz şehrine azimet eyleyüb bu esnâda kızılbaş-ı evbâşa müteallik bâzı ümerâsı ve beğleri gelüb mütabaat eyleyüb ve bâzı kal'aların dahi sâhibleri itaat eyleyüb 'atebe-i 'ulyanın sâyir kulları silkine münselik oldular mâh-ı muharrem-ülharâmın yirmi beşinci günü cümle-i asâkir-i zafer-mesâsir ile mahmiye-i Tebrize gelinüb mezkûr Musa Sultan nâm müfsid ki tevâbi-i dalâlet-

münafıkı ile ol diyarların hıfzına mütekeffil olub şâh-ı gümrâh-ı dalâletfercâm tarafından kayim-mekam idi hücum-ı asker-i zafer-rüsûma mütehammil olmayub dâhil-i medine-i Tebriz'de bir miktar müşârün-ileyh Ulama Paşa kullarıyla cidâl ve cenke ağaz idüb asker-i mansûr mecâl virmeyüb gürûh-ı melâhideyi tu'ma-i tiğ-ibî-drîğ eyleyüb kılıcdan geçürdüler bakisi firar ihtiyar eyleyüb perişan ve grizân oldular hazret-i sâhib-kırân-ı rub'u meskûnun himmet-i 'ulyâları berekâtında medine-i Tebriz tevâbi' ve levâhikî ve cümle muzâfât ve mülhakatiyle meftuh ve müsahhar olub zaptolundu mâh-ı mesfurun yirmi altıncı günü ki yevm-i cumadır beğlerbeğiler kulları ve ümerâ bendeleri ile bilcümle âmme-i asker-i nusret-eser ile Sultan Hasan câmiî demekle ma'ruf câmi'e varılıb yirmi otuz yıldan berü cuma namazı kılınmayub muattal ve mesdûd olan câmiler açdırılıb cumhur-i müminin ve gürûh-ı muvahhidîn ile sünen-i seniyye-i Seyyidülmürselîn üzere cuma namazı kılınub sinin-i sâbıkadan ilâ hâzel-hîn mehâfil ve menâbirde mensî ve metrûk olan medâyih-i sahâbe-i büzürgvâr **رضوان الله تعالى اجمعين** alâniyyen tekrar ve tezkâr olunub hazret-i sâhib-kırân-ı rub'u meskûnun **خلدالله** ism-i şerîlerine hutbe okunacak kulûb-ı ehl-i imâna nusret-i tâze ve fırsat-i bî-endâze müstevli olub âmme-i ehl-i imân imtidâd-ı haşmet ve devlet-i cihanbânî ve ezdiyâd-ı saltanat ve hilâfet-i kişversitânî için envâ'-ı dualar eylediler **انشالله** **الاعز الاكرم** me'muldür ki dergâh-ı murad-penâh-ı sübhânîde hayyiz-ı kabulde vâki olmuş ola ve Geylân ve Şirvan pâdişahları ki kadîmden Şâh-ı gümrâh âsitânesine serfûrû idüb ana tâbi olmuşlar idi lâkin cibillet ve hilkatleri diyânet ve islâm üzerine olub sâbıkda mektupları gelmişdi bendeleri berü câniblere azimet ideliden def'atla mektuplar gönderilüb hazret-i sâhib-kırân-ı âlempenâh devletinde mezburlar kızılbaş-ı evbaşdan bilkülliyye rûgerdân olub âsitâne-i adâlet-âşiyâna muhlis olmuşlardır Geylân pâdişahı Muzaffer Sultan ki şâh-ı gümrâh ile nev'en karabeti dahi var iken tamam anlar ile adâvet üzere olub cüyûş-ı islâm-ı zafer-fercâmın bu cânibe hücum-ı nasr-rüsûmları vaki' olalıdan kendü semtlerinde Irak-ı acemden Kazvin ve Sultaniyye ve Tarım **طارم** ve Halhal **خلخال** nâm bilâd ve mevâzı zapt idüb eyâdî-i liyâm-ı hezimet-

fercamdan ol canibleri kal' ve kam' eylemişdir dergâh-ı felek-iştibâh tarafına musammem olan ihlâs ve sadakati üzere bu cânibden Hayreddin nâm çavuş kulları gönderilmişdi vardıkda 'atebe-i âlempenâh turabına envâ'-ı ubudiyet ve ihlâs arz eyleyüb medine-i Tepriz'de bendelerine gelüb mülâkat etmek arzusunda imiş müşârünileyh çavuş ile dergâh-ı saadet-penâh turâbına inhâ-ı ihlâs ve ubudiyet için kulları tarafına yarar âdemler göndermişler gelüb vâsıl olub hazret-i sâhib-kırân-i rüb'u meskûnun südde-i seniyyeleri canibine tamam itaat ve inkıyad eyleyüb ubûdiyyet ve ihlâs arz eylediler anlar dahi din gayretine tayife-i hâkisâr-ı fitne-karar ile bûğz ve adâvet üzere olub taht-i yedlerinde olan leşker-i islâm ile hazır ve âmâde olub Şâh-ı gümrâh tarafından haber-i sahih irad eylediler ki mezbur bedbaht-i fesad-endişe hazret-i sâhib kırân-ı rub'u meskûnun teveccüh-i saâdet-âsâr ve gayret-i zafer-şî'arların tahkik idüb bendelerinin asker-i dîn ve gaziyan-ı meymenet-karîn ile diyâr-ı Azerbaycan'a dühul olunduğu istima' itmeğin etbâ-i hezimet-ittiba'ı ile diyâr-i Horasan'da olub mukabelesinde leşker-i tatar ile Ubeydullah Han hazretleri ki hazret-i sahib-kırân-ı rub'u meskûnun cümle-i muhlisleri silkinde olub 'atebe-i pervîn-intizamdan biddefeat nâme-i ihlâs-âyât gönderüb dergâh-ı âlempenâh turabından istimdad ve isti'ânet eylemişler idi bu esnada Maverâünnehr'e sabıka han olan Ebu Said Han ki kızılbaş ile ittihadta olub Ubeyd Han ile Kızılbaş aralarında adavet olduğuna rızası yoğmuş irâdet-i hak ve meşîyyet-i vâcib mutlak iktizâsıyla mezbûr Ebu Said Han vefat eyleyüb müşârünileyh Ubeydullah Han hazretleri cümle-i aksây-ı Maverâünnhre han olub ol cevânibin leşker-i islâmını âb-ı Amur kenarına cem' eyleyüb adây-ı bed-re'yn kal' ve kam'ına müterassıd olub bu cânibden sîpâh-ı islâmın azimetine intizarda imişler müşârünileyh Geylan Pâdişâhı hallerini tafsili ile buldirmişler tekrar atebe-ı 'ulyâ tarafından nâme-i hümâyün yazılıb azimet-i zafer-makrûn olduğu inbâ olundu bu kulları dahi medine-i Tebriz'e geldikten sonra vilâyet-i Azerbaycan'a müteallik olan mevâzın hıfz ve hirâseti için dergâh-ı muallâ cânibinden sancakbeğleri konulmak lâzım ve mühim olduğuna binâen Nahcıvan sancağı fermân-ı şerifleri muktezasınca yedi kere yüzbin ile müşârünileyh Ulama Paşa kullarının karındaşı Veli bendelerine ve Merağa sancağı dahi altı kere yüz bin ile mûmâileyh ile bile gelen Veli Can kullarına ve Müşkin مشکین ve Serav سرو ve Erdebil اردبیل sancağı dahi altı

kere yüzbin ile Şah Ali kullarına virilüb ve Azerbaycan'a müteallik Ohkân اوخکان ülkesi dahi sabıkda kızılbaş-ı evbaşdan nefret eyleyüb âsitâne-i saâdet- âşiyâna izhâr-ı ihlas iden Üveys Bey kullarına ve Mihrani مهرانى sancağı Zirrikî زریق Bahaeddin kullarına ve vastan واسطان sancağı Zâhid Bey oğlu Seyyid Mehmed Bey kullarına ve livâ-i Çölmir چولمير Kürdistan beylerinden olub südde-i saâdet-bahş itaat eyleyen Melek Bey ملك بك bendelerine ve medine-i Selmas سلماس Nur Ali Bey kullarına ve livâ-i Said-çukuru سعيد چوقورى dahi on kere yüzbin ile tâyife-i evbâş-ı bed-maaşdan yüz döndürüb âsitâne-i islâmpenâha itaat eyleyen Hamza Sultan حمزه کلهاسر kullarına ve Gümri sancağı گمري dahi Şeyhî Bey kullarına ve livâ-i Rum u dahi Gazi Kıran Bey گازی قران بك bendelerine ve Deryas صارم اوغلی dahi Sarımoğlu Kasım Bey قاسم بك کاسم کورمانچى kullarına ve Diyadinli دیادنلی sancağı Ümmî Bey امى بك kullarına ve Curşen جورشن ve Çaldıran چالديران sancağı dahi üç yüz bin ile Hacı Bey kullarına tevcih olunub hıfz ve harâset-i memleket için yerli yerlerine gönderildi el'an zikr olunan beyler sancaklarında olub memleket-i Azerbaycan hazret-i sâhib-kırân-ı âlempenahın yümn-i himmet hemtâları ile emn ve âmân üzere olub nefsi-i medine-i Tebriz ile meftuh olan kila'ki atebe-i 'ulyâya arz olunmuşdu nevâhisiyle hassa-i hümayun için zapt olundu ve mümâileyh Ulama Paşa kullarına dahi Azerbaycan beğlerbeyiliği altmış kere yüzbin ile vecih görülüb tevcih olundu ve medine-i Tebriz'e karib olan kal'alardan Alınca النجه kal'asında ve Güğercinlik گوجرچنلك nâm hisarda bâzı müfsidler penâh idinüb tehassun eylemişler idi Husrev Paşa bendelerini bir miktar asker ile Alınca kal'asına gönderüb ve Gazi Kıran Bey kulları dahi bir miktar leşker ile Güğercinlik kal'ası üzerindedir انشاءالله الاعز 'an karib zikr olunan kal'alar dahi feth ve teshir olunur ve Meraga مراغه sancağına tâbi Sarı Kazgan صاری قرغان nâm kal'a ki Azerbaycan'ın husûn-ı nâmdarından olub metanet ve hasânet ile ma'ruf ve meşhur olub zaman-ı sabıkda Şâh-ı

gümrâh nice yıllar muhasara eyleyüb fethi mümteni'attan olub alınmamış imiş hazret-i sâhib-kırân-ı âlem-penâhın yümn-i himmetleri ile kal'a-i mezbure dahi ahsen vecihle feth olunub alındı hâliyâ miftahı 'atebe-i 'ulyâya gönderildi ve mukaddemâ Şâh-ı gümrâh cânibinden vilâyeti Azerbaycan'da kayımmakam olan Musâ Sultan موسى سلطان ki ahvâli zikr olunmuşdu hâliyâ oldahi 'atebe-i 'ulyâya itaat ve inkıyad eyleyüb âdemisi geldikde istimalet-nâme gönderildi hudud-ı Azerbeycan bilküllüyye dâyire-i zapta getirilüb Irak-ı 'Acem caniblerine dahi asker-i zaferrehberden irsâl olunmak mühim ve lâzım olmağın Irak Beğlerbeğliği Bayındırlu'dan بايندرلودن Murad Bey kullarına münasib gürlüb tevcih olundu Irak-ı 'Acem'e tâbi' olan livâ-i Hemdan dokuz yüz bin ile Uluğ Bey الوغ بك Mirzaya ve livâ-i Kâşân كاشان dahi altı kere yüz bin ile Bayındırlu'dan diğeri Murad Beye ve livâ-i Kum قوم dahi beş yüz bin ile Bayındırlu'dan Süleyman Bey oğlu Ferruh-zad beye زاد بگه ve livâ-i Şav شو dahi beş kere yüz bin ile Habil Bey هابيل بك oğlu Kabil Bey بك قاibil ve livâ-i Rey ری ve Şehriyâr شهریار dahi beş kere yüz bin ile Dur Ali Bey oğlu Zeynel Beye ve Isıncak اسنجاج dahi Dulkadir oğullarından zeâmet tasarruf iden Sunkur Bey صونقور بك kullarına virilüb müşârünileyh Murad Paşa bendeleri dahi külliyyen 'atebe-i 'ulyâda dirlik tasarruf iden Şarklû شرقلو tâyifesiyle Irak'a irsâl olundular müşârünileyh Ulama Paşa kulları dahi Erdebil nevâhisinden bâzı müfsidler bir dağa tahassun eylemişler anlar üzerine gönderilüb inşaallah cemiyetleri perakende olduktan sonra anlar dahi Irak caniblerine varub Murad Paşa bendeleriyle bile ol cânibin feth ve teshiri hususunda olurlar الحمد لله والمنه صلوات عليه وسلام a mu'cizât-ı hidâyet-âyâtları ve sahâbe-i büzürkvâr-ı âli mikdarın ve sâwir cümle-i evliyâullah-ı kerâmet-şîârın meymenet-i hayır ervâh-ı felâh-eşbâhları karîn olub hazret-i sâhib-kırân-ı âlempenâhın du'ây-ı saadet-fercamları ve tarık-i din-i hâtem-ünnebiyy'de vâki

olan himem-i saâdet-istitabları berekâtında tâyife-i hâyifenin vücud-ı mazarrat-şî'arlarından hudud-ı Azerbaycan tathir olunub sipâh-i islâm-ı zafer-en'amdan bir ferde zarar ve hasâret müterettib olmadı bunca kal'alar feth olunub dâyire-i zapta götürüldü ve taht-ı Tebriz dahi makarr-ı râyât-ı nasr'aziz olub cây-i fitne ve fesad ve me'vây-ı rafz ve ilhâd iken şimdi dârülâmân olub kavânîn-i din âyin-i şerâyi-i seyyidülmürselîn icrâ olunmâkla mesâcid ve cevâmi' ve revâbît savâmi' ehl-i imân ile memlû olub âsâr-ı dîn müşâhede vem ersumdur 'alem-i âlem-ârây-ı hâkanîye mahfi değildir ki zapt ve harâset-i memleket ve hıfz ve sıyânet-ı raiyyet ve vilâyet-i kılâ' ile mümkün ve müyesser olub kalalar evtâd-ı memlekettir ana binâen bendeleri medine-i Tebriz'de kal'a binâ olunmasını fikr idüb bâzı münâsip mahal tedârik olunub binasına mübaşeret olundu medine-i Tebriz hazret-i sâhib-kırân-ı âlempenâhun taht-ı âlî-bahtları olmuştur bu kulları min ba'ad tahiyetten hâli olmayub 'aduy-ı griz-cûy üzerinde dahi Allahu taâlânın inâyeti ile taht üzerinde can ve baş virüb kimesneyi taarruz ittürmezüz ümididir ki devlet ve ikbal ve saadet ve iclâl ile yürüyüb Azerbaycan'a müteallik olan Erciş nâm mahalle değin gelmek babında yümn-i himmet-i hazret-i sâhib-kırânî mebzul buyurula انشاء الله الاعز sa'âdet ile gelindikde gerû bendeleri tarafına işâret-i âliye buyurula ki Bağdad hâkimi olan Mehmed Han şöyle ki bu kış dergâh-ı saâdet-destgâh kibeline itaat etmiye kulları anun üzerine azimet eylemek niyyet olunmuştur hazret-i sâhib-kırân-ı rub'u meskûn dahi saâdet ile kış Diyarbekir'de kışlamak münasibdir ana göre tedarik buyurula bu mubârek safer-ül muzafferün onuncu gününde bu nâme-i ubûdiyyet-şî'âr yazılıub a'tebe-i 'ulyâ kullarından Mustafa ve Mehmed bendeleri irsâl olundu ve şimdiyedek vâki' olan fütuhât-ı mahmiyyeyi İstanbul'a ve Bursa ve Edirne ve Şam ve Halep ve Mısır câniblerine ilâm etmek ehem-i mühimmâtan olduğuna binâen zikr olunan bilâd-ı ma'mureye fetihnâmeler yazılıub südde-i saâdet-bahşe irsâl olundu münâsip kulları ile yerlû yerine gönderib ki âmme-i ehl-i imân mesrûr ve şâdumân olub hazret-i şâhib-kırân-ı rub'u meskûnun eyyâm-ı devlet ve saadetleri için hayır du'âya meşgul olalar baki emr ve fermân dergâh-ı saâdet-penâhındır.

az'af al-'ibâd İbrahim al-fakir

Vesika VII.

(Topkapı Sarayı Arşivi, No: E. 6550)

Cenâb-ı celâlet-meâb Menteş Sultan hazretleri kâmyâb dâmetma'âliye ilâ yevmelhisâl âlâf-ı tahiyât-ı sâfiyât-ı 'anber-bâr ve esnâf-ı teslimât-ı vâfiyât-ı 'anber-nişâr ki mahz-ı mevâlât ve hüsn-i muzâfatdan fâyiz ve mensûb olur kavâfil-i kuddüsiyân ve revâhil-i rûhâniyyân ile iblâğ ve ihdâ kılınub zamîr-i münîr-âyine nazîrlerine ki mir'ât-ı devlet ve ikbâl ve müşkât-ı sââdet ve iclâldir inhâ ve ilâm olunan oldur ki bundan akdem zât-ı sadakat-nakibinizde merkûz olan âsâr-ı islâm ve diyânet üzere sultanülberreyın ve hakanülbahreyın pâdişâhımız hazret-i sâhib-kırân-ı âlemstânın âsitân-ı saâdet âşiyânları kibeline meylân ve ihtisasınız olduğu ihbâr-ı meserret-âsârınız ile bu cânibe mâlûm ve mefhum olmuş idi ana binâen hazret-i sâhib-kırân-ı âlâmpenâh devlet ve ikbâl ve saâdet ve iclâl ve asâkir-i deryâ-misâl ile diyâr-ı şarka teveccüh-i hümâyun eyleyüb râyât-ı saâdet-smâtlarından mukaddem bâzı asâkir-i firûzî-nizamlar ile biz dahi hudud-ı Azzerbaycan'a duhül eyleyüb ol semtte tâyife-i kızılbaş-ı evbâş ellerinde olan kal'alar meftuh ve müsahhar olub eyâdî-i zafer-mutadda zapt olunub medine-i Tebriz dahi zilâl-i 'âlâm-ı 'âlem teshir ile müstes'id olub dâyire-i zapta getirüldü hazret-i zillullah-ı âlâmpenâhın niyyet-i humâyunları olveçhile mukarrer ve musammemdir ki Tebriz'i taht-ı saâdet-baht idinüb ol diyarları mevây-ı ehl-i islâm itmeyince mühimm-i âhara dahi meşgul olmayalar şöyle ki cenâb-ı devlet-me'âbınız dahi bu âsitân-ı saâdet-âşiyâna olan meyl ve ihlâsınız muktezâsınca Şah cânibini tahrik idüb berü câniblere getürmek babında hüsn-i tedâbir-i fâ-yıkınız üzere mesâî-i cemile zuhure getüresiz ve yahut ol tâyife-i hâyifenün ahvâl-i fazihat-meâllerini perişan idüb sebep-i âsâyiş-i bilâd ve 'ibâd olacak bu hususa ikdam ve ihtimâm iderseniz dünyâda ve âhirette nîk-nâm olub hazret-i sâhib-kırân-ı âlemstânın âsitân-ı izzet-âşiyânlarından envâ-ı merâhim-i cemile-i şâhâne ve esnâf-ı avâtuf-ı 'aliyye-i husrevânededen behremend ve muhassilülâmâl olasın ve dâyimâ ahvâl ve evzâ'mız bu cânibe ilâm olunmakdan hâli olmyasın باعث از دیاد مواد محبت ووداد باقی عز ومعانی دائمی ولا یزدانی . . . العباد

Vesika VIII.

(Topkapı Arşivi, No: E. 5878)

Hazret-i sahib-kırân-ı âlempenâhın dergâh-ı saadet-destgâhları tu-
rabına arz-ı bunde-i zerre mıkdar budur ki bundan akdem Şâh-ı
makhur Horasan'dan berü gelüb çıkduğı dergâh-ı muallâ çavuşların-
dan Mehmed çavuş bâdehu Ferruh çavuş bendeleriyle 'atebe-i 'ul-
yâya arz olundukdan sonra makhur-ı mezkûrun beğleri kendûden
mukaddem berûye karib mahalle gelüb kendusu akablerince bile
idüğü malûm olmağın Hak ve subhanehu ve ta'âlânın 'uluvv-ı inâyeti
ve hazret-i sâhib-kırân-ı âlempenâhın yümn-i himmetlerine iltica
ve ittikâ idüb işbu mubarek rebiülevvel ayının on birinci günü ki
yek-şenbihdir Tebriz civarında oturak olunan Saâdâbâd nâm ma-
halden güçülüb 'adây-ı makhurun üzerine yürünüb bir konak ilerü
Avcan nâm mahalle yevm-i mezburun ertesı ki du-şenbihdir nüzul
olundukda düşman tarafından dil alınub 'adüy-ı makhurun ilerü
gelen beğleri askerleriyle Avcan'a karib Miyâne میانه nâm mahalle
geldükleri muhakkak olduğı ecilden asker-i mansurdan on bin
mıkdarı kimesne çıkarılıb karavul tarikiye gönderilüb bilcümle
'aday-ı makhurla gereğı gibi ulaşılmışdır lâin-i mezkûr bunca
zamandanberü kaçub uzak memleketlere gitmiş iken الحمد لله والمنه
hazret-i sâhib-kırân-ı âlempenâhın yümn-i himmetlerle kendû
ayağıyla gelmişdir انشاءالله العزيز حق سبحانه وتعالى nın 'avn ve 'inâyeti
ile envâ-ı fetih ve fütûh müeyesser ve mukadder olmuş ola öyle olsa
a'dây-ı bed-re'y ziyâde karib olmuşdur 'atebe-i âlempenâhın gu-
bâr-ı tayyibelerinden ümididir ki saâdet ve ikbal ile yürümekte isti'câl
olunub dört beş gün içinde irişmek babında 'uluvv-ı 'inâyet-i hazret-i
sâhib-kırânî mebzûl ve ma'tuf buyurula ve hem Rumeli askeri kul-
larına ilerü tâ'cile irişmeğe icâzet-i 'âli 'inâyet oluna bu husus için
dergâh-ı mu'allâ çavuşlarından -Ahmed çavuş bendeleri irsâl olundu
baki fermân dergâh-ı mu'allânındır

az'af al-'ibâd İbrahim al-fakîr

Vesika IX.

(Topkapı Arşivi, No: E. 5860)

Ferah çavuş geldi Sultanum buyurmuşsuz şükür allaha bendenüz
Sultanum namusuna mâlûm ola imdi benüm güzel Sultanum eğer
Kızılbaş için hâl nedür buyurursunuz bendenüz ki yürüdüm haber
almış dönmüş karavul gönderdüm ki Şâh'dan gayri kim var ise
buluşsunlar eğer Şâh kendi ise bendenüz buşlşuruz erenler him-

metiyle sultanum hayır du'âdan unutmam eğer cenk için buyurursanız her gün cenkdür amma hubbullah bize 'inâyet ider erenler himmetile heman sultanum 'inâyet eylen Tebriz'e konman geçün bendenüz konağına konun esili vardur ve hem Tebriz Âbâd hisarı tamam oldu sultanumun himmetiyle dahi söz çok nasip olursa ayagunuz tozuna görüle baki ferman pâdişahundur ve hem benüm sultanum Câfer çeledi ki tevliyet virildi inâyet eylen biz gayri kulunuza görsünler paşalar kullarunuza zira bendenüz bunda dedüm ki pâdişah bir gayri kuluna buyurmuşlar ki görün deyû heman buyurun gine görüle baki ferman pâdişahundur

Vesika X.

(Topkapı Arşivi, No: E. 6317)

cenâb-ı rif'at-meâb Menteş Sultan hazretleri kâmyâb tuhaf-i tahiyât-ı sâfiyât-ı 'anber-bâr ve turuf-i teslimât-ı vâfiyât-ı gevher-nisâr ki mahz-ı müvâlât ve fart-ı musâfattan sâdır olur iblâğ ve ithâf olunduktan sonra inhâ ve i'lâm olunan oldur ki şimdiki halde bu cânibe âdemünüz ile mektub-ı vedâd-mashubunuz varid olub mazmununda cenâb-ı sâhib-kırân-ı rub'u meskûn **الملكه الى اخر القرون** hazretlerinin asâkir-i zafer-meâsiri müslimîn ile 'inân-ı azimet-i zafer-hâtemiyle diyâr-ı şarka munsarif olduğundan 'aceze ve mesâkîne ta'addi olub Şâh hazretleri ile mâbeynlerinde sulh ve salâh olunmasına müteferri, bâzı ahval' ilâm eylemişsiz ol babda her ne ki dimiş isenüz ve müşârünileyh âdemünüze dahi bilmüşafehe her ne sipariş itmişler ise bittemâm takrîr itmekle ma'lûm ve mefhum oldu ve mektubunuzda salât-ı 'ızâmın hizmet-i saâdet-mürşâdında olmakdan maksud terfih-i ahvâl-i berâyâ idüğü iş'ar olunmuş öyle olsa reâyânın 'adem-i huzuruna bâ'is olur bizden bir vaz' sadır olmamışdır şimdiye değin vâkı' olan ahvâle dahi hakikaten sizin nakz-ı 'ahdinüz ile olmuşdur zirâ bundan evvel sâhib-kırân-ı âlempenâh hazretlerinin âsitâne-i saâdet-bahşlerine Şâh hazretleri tarafından varid olan elçilerinin takriiri ile mâbeynde müvâlât ve musâfât olub mu'ahede olunmuş iken şâhı Şeref beğün bir mıkdar malına tama' ettirmek ve 'ahde muhâlif asker çeküb Bitlis üzerinde olan islâm askerine kasd eylemek zâhir budur ki Şâh hazretlerine yakın olanların tahriki ve iğvasiyle olmuşdur pâdişahların kendü tabiatlerinde ahd bozmağa cevaz yoğ idüğü zâhirdir mücerred yanlarında olanların vasıtasıyla

olduğu ruşendir bu takdîrce reâyânın bî-huzur olduklarını bu cânibe isnad etmenin veçhi yoğ idüğü zâhirdir hazret-i sâhib-kırân-ı saâdetkarînin devlet ve ikbal ile diyâr-ı şarka teveccüh-i hümayunlarına bâis-i küllî mahz-ı gayret-i dîn ve hamîyyet-i ashâb-ı güzindir zirâ ki tâyife-i kızılbaş bünyân-ı şer'-i nebevînin صلوات الله عليه وسلامه inhidâmına s'ay ve kasd eyleyüb mahz-ı dalâlet ve ta'assubundan memleketinizde olan türâbiler cevâmî' ve esvâkda alâniyyen ashâb-ı güzîne hâşâ lâ'an ve sebbider...[yirtık]... ve hilâfetehu mevcud iken صلوات الله عليه وسلامه zuhûr-ı nübüvvet-i saâdet rûteblerinden berû ilâ yevmenâ hâzâ 'arsa-i rûzgâra nice zalim ve âdil halifeler ve pâdişâhlar gelüb hiç birisinin devrinde bu veçhile şaâyir-i islâm tebdil olmayub mesâcid ve medâris tahrib ve tatil olunmamışdır binâen alâ hâzâ sene-i sâbıkada saâdet ve ikbal ile mahruse-i Tebriz'e gelinüb ol esnâda Şah hazretleri dahi diyâr-ı Horasan'dan berûye gelüb çıkdıklarında mülâkat olunmak için Irak-ı 'Acem hududuna değin varılıb eknâf ve etrâf-ı âlem gulgule-i hücum-ı gaziyân-ı zafer-rüsûm ile memlû olub mukabeleye ikdam idemediler âvân-ı şitâ irişmeğın ve hem hazret-i sâhib-kırân-ı rub'u meskûnun خلدالله ملكه çihâr-yâr-ı kibâr ve ashâb-ı güzîn ahbârdan اسدالله غالب على بن ابي طالب كرم الله وجهه ورضى الله عنه hazretlerinin mazca'-ı nur-ı matla'ları ile şâh-ı şeh idân-ı kerbel âimâm Hüseyinرضى الله عنه merakid-i saâdetmerâsıdlarını ziyaret idüb imâm-i 'azam ve hümmâm-ı ekrem hazretlerinin mezâr-ı şeriflerini ihyâ- imâret etmek aksâ muradları idi Hak subhanehu ve ta'âlânın 'uluvv-ı 'inâyeti ile ve çihâr-yâr-ı 'ızâmın himem-i ervâh-ı felâh-eşbâhları ile ol saâdete destres olub muyesser oldu iki defa âsitân-i 'aliyyelerine nur buyuruldu hazret-i sâhib-kırân-ı rub-u meskûn saâdet ve ikbâl ile kendüler varub müşahede eylediler bu esnâda Şâh hazretleri Tebriz'e gelüb anda varmağla dahi kanaat etmeyüb Van kalası ki padişâhların âyini ve kaideleri muktezasinca sâhib-kırân hazretlerinin şimşîr-i zafer-meâsir ile alınmış meftuhtları olduğuna iltifat itmeyüb üzerine varub envâ'-ı hîle ve hud'âyâ irtikâb idüb südde-i saâdet-bahşleri ile musaleha suretinde kal'adan bâzı âdem çıkarub kelâm-ı kadîme myeîn billâh etmiş iken ol müslümanları nâhak yere katl eyleyüb mezâlim

ve mehâyife bâdi ve bâ'is oldular mukaddemâ Bitlis hususu için vâki' olan tahrik sehville olduğuna haml olunsa câyiz idi bu def'a vâki' olan hîyle ve hud'a kı Şâh hazretleri bizzat kelâm-ı kadîme yemîn billâh itdürdükden sonra yemîn bozdu rub nâhak yere kan itdirmek yakîn olanların ilkası ile olduğunda iştibah kalmamıştır eğer reâyânın huzuru murad olunsa ahd bozulmamağa ve yemîn hilâf olmamağa sa'ay ve cehd olunurdu devlete karîb olanların bu hususlarda kudretleri var iken hilâfın itdirmeyüb reâyânın âsâ-yiş-i huzurlarını isterlerdi ahvâl bu veçhile olunmak reâyânın huzurun istiyen kim idüğü zâhir olur mu'âhede ahvâli böyle ve yemîn hususu dahi bu yüzden olıcak madde-i itimad ne tarikle müyesser olur halk-ı âlem sizin şimden girû.....[müteakip sahife eksik]....

Vesika XI.

(Topkapı Arşivi, No: D. 3012)

Rumeli beğlerine ve subaşlarına verilen floriyi beyan ider ki bâzısından alınub ve bâzı kimesne üzerinde bakidir.

Alaca-Hisar beği Kayıtbay Bey üzerinde 700 flori, Vülçterin beği Iskender Paşa-oğlu Ali Bey üzerinde 500 fl., Vize beği Kırdı Iskender قيردى اسكندر بك Bey üzerinde 400 flori Kırk-kilise beği Bali Bey üzerinde 350 flori

Zu'amâya karz virilen flori.

Paşa sancağının sağ kol alay-beği olan Mehmed Bey üzerinde 130 flori.

Üsküb'de subaşı olan Kurd Aydın Bey oğlu Mustafa 50 flori.

Filibe'de pençyekçi Yakup bey-oğlu Hasan Bey üzerinde 60 flori.

Hasköy'de mütemekkin olan Acemi Kasım Bey oğulları Hasan ve Hüseyin 80 flori.

Filibe'de mütemekkin olan Rum kasım bey-oğulları Mustafa ve Mahmud üzerinde 60 flori.

Filibe'de mütemekkin Mustafa Paşa hısımı Ayas Bey üzerinde 50 flori.

Köstendil'de zeâmet tasarruf idüb Edirne'de mütemekkin Hamidli Sinan 30 flori.

Köstendil'de subaşı olan Binbaşı-oğlu Ali üzerinde 50 flori.

Dimetoka'da mütemekkin olub Niğbolu'da zeâmete mutasarrıf olan Hüseyin Bey 50 flori.

Kırçova'da zeâmet tasarruf eden Aranid ارانيد oğlu Mehmed Bey 50 flori.

Edirne'de mütemekkin olub Karlı-İyinde zeâmet tasarruf eden Câfer Bey üzerinde 30 flori.

Serfiçe'de zeâmete tasarruf eden Mesih Bey oğlu Mehmed Bey 50 flori.

Alaca-Hisar'da zeâmet tasarruf eden Ömer Bey-oğlu Eyüb Bey üzerinde 40 flori.

Pravadi'de mütemekkin olan Bâli voyvoda oğulları Mehmed Bey ve Mustafa Bey üzelerinde 80 flori.

Ergene'de mütemekkin olan Dulkadırlu Pîr Bende Bey 60 flori.

Pınar Hisar'da mütemekkin Yahşi Bey oğulları Hızır Bey ve Ahmed Bey 50 lori

Sabıka Rumeli defterleri defterdarı olan Ali Bey 150 flori.

Paşa sancağının sol-kol alay beyi Yahyâ Bey üzerinde 100 flori.

Paşa sancağında subaşı olan dellâk Hasan Bey üzerinde 80 flori.

Rumeli defteri kâtiplerinden Hızır Çelebi üzerinde 20 flori.

Rumeli defteri kâtiblerinden Derviş Çelebi 10 flori.

Mezkûr defter kâtiplerinden Horpişteli İskender Çelebi 20 flori.

Davud Paşa oğulları Mehmed Bey ve Mustafa Bey üzerlerinde 40 flori.

Rumeli Beylerbeyisi Çavuşlarından Pâre-Pâre dimekle marûf Sinan Çavuş 10 flori.

Paşa sancağında zeâmet tasarruf eden Hazânî حزانی Bey üzerinde 20 flori Evranos Bey-oğlu Yusuf Bey üzerinde 40 flori.

Beylerbeği çavuşlarından Mehmed çavuş 10 flori.

Ramazan oğlu Eylik Bey ايلك بك Zihne tevâbiinde mütemekkindir 40 flori.

Vidin sancağında zeâmete mutasarruf Cündî Ayaş Bey 25 flori.

Cümdiler Alay-Beyi Canım Bey جانم بك üzerinde 25 lori.

Beğlerbeği çavuşlarından Çavuş Ahmed Çelebi 100 flori.

Mukaddemâ Rumeli defteri kethudâsı olup hâliyâ Mısır defterdarı olan Rüstem Bey üzerinde 11 flori.

Cem'an 3481 flori.

Sancak-beyleri üzerindebaki alınmıyan altun sabıkan Niğbolu Beyi olan Zeynel Paşa üzerinde 800 flori Sabıkan Ohri Beyi olan Tuygun Bey üzerinde 700 flori Sabıkan köstendil Beyi olan Ahmed Ağa-oğlu Mehmed Bey üzerinde 1000 flori bize verilen defterde bile mukayyed değildir amma bin frengî flori almış üzerinde bakidir talep oluna.